

FORSVARET
Forsvarets högskole

Hvorfor Patriot?

*Sveriges beslutning om anskaffelse av nytt langtrekkende
luftvernsystem*

Eivind Kroken

Masteroppgave
Forsvarets högskole
vår 2022

Forord

«Masteroppgaven er som en svenneprøve» sa en lærer ved høghskolen til meg i fjor. Jeg er svært takknemlig for at jeg «får gå opp til prøve» med denne avhandlingen. Det har vært veldig mye arbeid, men også svært mye læring som jeg er helt sikker på jeg vil ha nytte av i tiden som kommer. Derfor vil jeg starte med å takke min «mester» og dyktige veileder Robin M. Allers. Uten Robin er det vanskelig å se for seg hvordan arbeidstegningen skulle blitt forstått og hvordan bygget kunne blitt reist. Alltid grundig og detaljert i veiledningen, alltid tilgjengelig og imøtekommende. Alltid på mine premisser. Tusen takk Robin!

Inspirert av luftmaktsdiskusjonene på stabsskolen, stolt luftvernartillerist fra før, og med nyoppdaget sans for faget politikk, strategi og militærmakt så startet tankeprosessen hva masteren min skulle handle om. «Få av dere skriver om Sverige» og «luftvernet fortjener en oppgave» var uttalelser som sådde frø og etter hvert ble til mitt prosjekt. I den forbindelse vil jeg takke Ole Jørgen Maaø for god sparring om tematikk og problemstilling.

Studien har lært meg utrolig mye om særtrekk i svensk sikkerhetspolitikk, om langtrekkende luftverns viktighet for forsvarsevnen generelt og i Sverige spesielt. Jeg har også lært at våpnanskaffelser er noe for seg selv, spesielt når de omhandler større avgjørelser slik som Patriot-anskaffelsen i dette tilfellet. Jeg er spesielt takknemlig for at jeg har fått tid og mulighet til å fordype meg i denne problematikken ved å skrive en mastergradavhandling. Jeg håper og tror arbeidet kan komme til god nytte for både for meg selv og Forsvaret i fremtiden.

Og helt til slutt, en stor takk til min kjære kone som har vært støttende, veiledende, engelsk-språklig konsulent, kokk og ikke minst tolmodig ledsager hele veien. Det går ikke an å ha bedre co-pilot enn deg. Takk min kjæreste Rue!

Eivind Kroken

Oslo, mai 2022

Sammendrag

Denne avhandlingen undersøker hvorfor Sverige valgte å anskaffe det langtrekkende luftvernssystemet Patriot. Litteraturen sier at våpenanskaffelser er komplekse og tidkrevende, at luftvernbehov kan løses på flere måter, og at Sverige selv om det betegner seg som alliansefritt, stadig trekker i de transatlantiske båndene. Studier av våpenanskaffelser kan si noe om sikkerhetspolitiske prioriteringer og hva våpensystemer slik som langtrekkende luftvern har å si for forsvarsevnen til eksempelvis en småstat.

Luftvernets betydning for et moderne forsvar, den komplekse dynamikken som kjennetegner våpenanskaffelser og særtrekk ved Sveriges sikkerhetspolitikk hadde innvirkning på beslutningsprosessen som strakte seg over 20 år. Oppgaven følger denne prosessen gjennom tre perioder. Første periode fra begynnelsen av 2000-tallet til 2014. Andre periode fra det sikkerhetspolitiske vendepunktet i 2014 til 2018. Og til sist fra beslutningen om å gå for Patriot i 2018 fram til i dag.

Funnene i undersøkelsen tyder på at langtrekkende luftvern ble sett på som en vesentlig bestanddel i Forsvarsmakten og for å øke svensk forsvarsevne. Et problem som vanskelig lot seg løse uten kjøp av nytt luftvernssystem. Undersøkelsen viste dessuten at anskaffelsesstrategien til Sverige tilrettela for kjøp av «hylleware» luftvern, ikke utvikle selv på tross av å ha en relativt stor og teknologisk avansert svensk forsvarsindustri. Den fant at Patriot-anskaffelsen ikke nødvendigvis ble brukt som et ledd i en strategi om å knytte til seg USA enda mer, men som likevel vil gjøre det. At alliansefriheten ikke stod i veien for anskaffelsen er et typisk svensk sikkerhetspolitisk særtrekk. Samtidig viste det seg at trusselen ikke alltid er den avgjørende faktoren i våpenanskaffelser, men at endringer i den sikkerhetspolitiske konteksten likevel påvirker prosessen til dels mye.

Avhandlingen kan bidra til kunnskap om betydningen av langtrekkende luftvern, hvordan større våpenanskaffelser skjer og sikkerhetspolitiske innvirkninger på disse.

Summary

This thesis investigates why Sweden chose to purchase the long-range air defense system Patriot. Literature states that weapon acquisition is complex and time consuming, that air defense needs can be solved a number of ways, and that Sweden, despite regarding itself as alliance-free, continuously pulls its transatlantic ties. Studies conducted on weapon purchase can shed light on a country's priorities with regards to security policy, and what long-range air defense weapon systems have to say for the armed forces combined capability of small states.

The significance of air defense in modern armed forces, the complex dynamics that distinguish weapon purchase, and the uniqueness of Sweden's security policy played a role in the deciding process that spanned over twenty years. This study follows that process through three periods. From the beginning of the 21st century, to 2014. The second period from the security policy's turning point in 2014 to 2018. And lastly from the decision point on acquiring Patriot in 2018 to the present day.

Findings from this study suggest that long-range air defense was seen as a paramount part in the Forsvarsmakten and for increasing the Swedish defense capabilities. A problem that proved difficult to solve without the purchase of a new air defense system. Further findings also revealed that Sweden's acquisition strategy allowed the purchase of "off-the-shelf" air-defense systems, rather than self-development, despite having a relatively large and technologically advanced defense industry. It found that although bonds with the USA were strengthened further with the purchase of Patriot, this was not the ulterior motive. That alliance independence did not hinder this purchase is typical of the Swedish security policy. Additionally, it showed that "the threat" is not always the deciding factor in weapon acquisitions, but rather that changes in the security policy context have a significant role in the process.

This study can contribute to knowledge about the importance of long-range air defense, how considerable weapon purchases are achieved, and the security policy influences on these.

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	1
1.1 PROBLEMSTILLING	3
1.2 OPPGAVENS STRUKTUR OG FREMGANGSMÅTE	4
1.3 LITTERATUR OG KILDER.....	6
2 Grunnleggende om luftvern, våpenanskaffelser og svensk sikkerhetspolitikk	9
2.1 LUFTVERN I DAGENS FORSVAR	10
2.2 DYNAMIKKEN I VÅPENANSKAFFELSER	13
2.3 SÆRTREKK I SVENSK SIKKERHETSPOLITIKK	17
2.4 TRE MULIGE FORKLARINGER PÅ SVENSK ANSKAFFELSE AV PATRIOT	20
3 Sveriges beslutningsprosess for anskaffelse av langtrekkende luftvern	21
3.1 2000 - 2014. «SVERIGE VURDERER BEHOVET FOR NYTT LANGTREKKENDE LUFTVERNSYSTEM»	22
3.1.1 MILLENNIUMSKIFTET OG INTERNASJONALISERING	23
3.1.2 GEORGIA 2008, OG STRATEGIER I ENDRING	26
3.2 ETTER KRIM 2014. «EN NY SIKKERHETSPOLITISK KONKTEST»	30
3.2.1 TRUSSELEN	31
3.2.2 TERSKELHEVING OG ØKT FORSVARSEVNE	34
3.2.3 HULTQVIST-DOKTRINEN	38
3.3 2018 – D.D. «BESLUTNINGEN TAS – HVA NÅ?»	41
3.3.1 VALGET FALLER PÅ PATRIOT	42
3.3.2 SVERIGE PÅ VEI INN I NATO?	47
4 Konklusjon	51
Litteraturliste	53

1 Innledning

Alarmen går! Radaren, en AN/MPQ-65A, har oppdaget en salve på to eller flere innkommende missiler. Systemet gjenkjenner det som et missilangrep. Det står i «full-auto». Bane, retning og hastighet tilsier at det er taktiske ballistiske missiler. Handlingsrommet er kun sekunder, avgjørelsen må tas nå – resultatet er suksess eller katastrofe. Iskander-missilene, sannsynligvis fra Kaliningrad, kommer i svært høy hastighet og med bratt angrepsvinkel. I sjøkanten i Sør-Sverige står en utskyttingsrampe med 16 rektangulære og avlange «canisters». Inne i hvert at dem ett missil, til 25 millioner kroner stykket. Plutselig rykker «launcheren» til og dreier noen streker sør-øst; Fem, nesten samtidige smell høres! Men ingen PAC-3 MSE missiler drar av sted, denne gang.

Det var fredag 17. desember 2021 og dagen hvor Patriot-systemet ble erklært operativt med en initiell operativ evne (initial operational capability (IOC)). Anledningen var en feltøvelse i Sør-Sverige med det nye Luftvärnssystem 103 Patriot (LvS103) hvor hensikten var å teste det nye langtrekkende luftvernet landet nettopp har anskaffet (Försvarmakten, 2021a).

Sverige erkjente allerede på starten av 2000-tallet at de trengte nytt langtrekkende luftvern (Regeringen; Prop. 1999/2000:30 (1999), s. 55). Det eldre Robotssystem 97 (Rb97) som var basert på det amerikanske HAWK1, hadde stått i tjeneste for det svenske forsvaret helt siden 60-tallet og var modent for utskifting (Lundmark, 2017; Nordenman, 2016, s. 6). Rb97s rolle var beskyttelse av objekter og som ytre lag luftvern sammen med kortholdsluftvernet Rb70 (Regeringen; Prop. 2004/05:5 (2004), s. 55)

Det er beslutningsprosessen for erstatning til dette systemet som undersøkes i denne avhandlingen. Prosessen er kompleks, inneholder mange elementer og strekker seg over en drøy 20-års periode. Perioden ses i lys av svenske sikkerhetspolitiske særegenheter og spesielle trekk som kan ha hatt innvirkning på valget.

Patriot betegnes i denne oppgaven som langtrekkende luftvern, mens i Sverige brukes ofte medellångräckviddigt luftvärn som begrep (Försvarets materielverk (FMV), 2021a). USA som selv produserer Patriot karakteriserer det som et long-range air defense system (Army Technology, 2022), og det samme gjør Nato (NATO, 2022). Luftvern er «sensorer og våpensystemer plassert på bakken eller på fartøyer, som er dedikert til å bekjempe luftmål» (Forsvaret, 2018, s. 51). Luftvern kan løses

¹ MIM-23 Homing All the Way Killer (https://no.wikipedia.org/wiki/MIM-23_Hawk)

aktivt og passivt hvor luftvernbakkestyrker er den aktive delen, mens passive tiltak er kamuflasje, skjul, narretiltak, dekning eller forflytninger som alle kan gjøre (Forsvaret, 2018, s. 51, 119; Store norske leksikon (SNL), 2022).

Sverige hadde sin stormaktstid på 1600-tallet hvor de kontrollerte store deler av Østersjø-området, inkludert de baltiske statene og Finland. På 1800-tallet var epoken over, men også starten på det som etter hvert har blitt 200 år med fred og nøytralitet. Mantraet har lenge vært «Alliansfrihet i fred syftende till neutralitet i krig» (Kämpe, 2021). Sporene fra historien ser vi fortsatt selv om Sverige i dag betegnes som en småstat. Under Den kalde krigen hadde det et av verdens sterkeste luftforsvar, og var på et tidspunkt i ferd med å utvikle atomvåpen (Kämpe, 2021). Forsvarsindustrielt har de også vært kjent for «å bokse i en høyere vektklasse» enn det landets størrelse ellers skulle tilsi (Mawdsley, 2008, s. 369). Sverige eksporterer blant det egenutviklede jagerflyet JAS 39 Gripen og produserer sine egne ubåter.

Sveriges geostrategiske plassering er dessuten fortsatt av stor betydning slik det også var under storhetstiden. Med grense til hele Østersjøen og øya Gotland plassert midt i kan de som besitter den kontrollere luft- og sjøveiene i Østersjøen. Sverige er derfor et strategisk viktig land for hele regionen inklusive Norden og Baltikum og alle dets stater og alliansetilknytninger. Om betydningen av plasseringen og nærområdene så sier svenskene selv at de ligger i en strategisk frontlinje mellom Nato og Russland (Regeringen; Prop. 2014/15:109 (2015), s. 44; SOU 2016:57 (2016), s. 12). Svensk forsvarsevne blir dermed et av stikkordene for fortsettelsen.

Da Sverige endelig skulle anskaffe nytt langtrekkende luftvernssystem så var det til slutt et valg mellom et europeisk og et amerikansk system. Valget stod mellom amerikanske Patriot PAC3+² eller det fransk/italienske Aster30 SAMP/T³.

² MIM 104 PATRIOT (Phased Array Tracking Radar to Intercept On Target) PAC3+ (Patriot Advanced Capability) (Configuration 3+/PDB8 (Post-Deployment Build 8)). (Missile Defense Project, 2018)

³ Aster30 SAMP/T – “Aster” missile is named after the Greek word for “Star” (Sol-Air Moyenne Portée/Terrestre). (Missile Defense Project, 2018)

1.1 Problemstilling

Oppgavens problemstilling er: Hvorfor valgte Sverige å anskaffe Patriot-systemet?

For å komme dypere inn i denne problemstillingen stilles det noen spørsmål som skal hjelpe til på veien mot svaret. Hva er luftvern og hva gjør det viktig i dagens forsvar? Hvordan gjøres våpenanskaffelser og hva påvirker dem? Hvilke særtrekk finnes i svensk sikkerhetspolitikk og hvilken betydning kan de ha for våpenanskaffelser og luftvern? Hvilket tidsrom er aktuelt å undersøke, og hva i dette tidsrommet har påvirket utfallet av valget?

Med bakgrunn i spørsmålene og eksisterende kunnskap etableres følgende tredelte hypotese for undersøkelsen: For det første (a) brukte Sverige anskaffelsen av Patriot til å knytte USA nærmere til seg. For det andre (b) er luftvern et grunnelement i ethvert forsvar som det er vanskelig å være uten. Og for det tredje (c) er våpenanskaffelser styrt av trusselen og plutselige endringer i sikkerhetssituasjonen.

1.2 Oppgavens struktur og fremgangsmåte

Avhandlingen er strukturert i to deler foruten innledning og konklusjon. Analysen starter med å etablere et teoretisk rammeverk og grunnlag som argumenterer for at luftvernets betydning i dagens forsvar, dynamikken i våpenanskaffelser og særtrekk i svensk sikkerhetspolitikk er vesentlige variabler i valget av nytt langtrekkende luftvernssystem til Sverige. Basert på hypoteser om årsaker til valget og en metode som legger til rette for en inngående undersøkelse av beslutningsprosessen, så konkluderer den i årsaken til at Patriot ble valgt. Siden beslutningsprosessen strekker seg over en 20-årsperiode endres også konteksten underveis i stor grad. Det viser seg blant annet ved et skifte fra internasjonaliseringen på 2000-tallet tilbake til fokus på nasjonalt forsvar på 2010-tallet, og trusselendringer i nærområdene eksempelvis i Kaliningrad og på Krim i 2014.

Studien kan bidra til kunnskap om langtrekkende luftvern og dets betydning for småstatens forsvarsevne. Studien belyser våpenanskaffelsers dynamikk generelt og i svensk sammenheng spesielt med sin egne store forsvarsindustri. Den viser videre omfanget av luftvernets betydning, dynamikken i våpenanskaffelser og særtrekk i svensk politikk særlig når sikkerhetspolitiske og strategiske skiftninger skjer over en lengre tidsperiode. Til slutt viser avhandlingen hvordan disse særtrekk i svensk sikkerhetspolitikk influerer og påvirker valget av når et nytt langtrekkende luftvernssystem skal anskaffes til Sverige, samt årsakene til dette og hvorfor de ble vektet som de ble gjort.

Dette er en monografisk avhandling utviklet med kvalitativ metode som har sin basis i litteraturstudier og dokumentundersøkelser. Avhandlingen bygger på én del som danner et grunnlag og rammeverk for oppgaven med variabler som luftvern generelt, våpenanskaffelsers dynamikk og svenske sikkerhetspolitiske særtrekk. I den andre delen undersøkes beslutningsprosessen om anskaffelse av langtrekkende luftvernssystem ved å foreta en kronologisk gjennomgang av 20-årsperioden som er delt i tre tidsperioder. Første periode strekker seg fra årtusenskiftet til 2014, andre periode fra den sikkerhetspolitiske endringen i 2014 fram til 2018, og tredje periode fra da valgets om system tas i 2018 og fram til dags dato.

Anskaffelsen av Patriot er i dette tilfellet en case, eller tilfellestudie, som søker å gi innsikt og en god beskrivelse av det valget som Sverige gjorde. Jacobsen beskriver casestudier som en inngående studie av én eller flere undersøkelsesenheter (2015, s. 97), og at de er begrenset i tid og rom (2015, s. 99). Siden beslutningsprosessen strekker seg over lang tid og omhandler valget av akkurat Patriot som langtrekkende luftvernssystem så gjør det undersøkelsen til en enkeltcase-studie som ifølge

Jacobsen gir god innsikt i hendelsen, og at den ved å være avgrenset i tid og rom og gjør den «virkelighetsnær» og kan gi en «tykk beskrivelse» av den (2015, s. 99). Enkeltcase-studier egner seg også godt til teoretisk generalisering, og gjennom detaljerte beskrivelser kan de avdekke kausale mekanismer og prosesser (2015, s. 99). Begrensningene ligger i at en ikke kan generalisere statistisk fra en case til andre, og de er ikke egnet til å etablere kausale sammenhenger (2015, s. 100). Det betyr at denne undersøkelsen ikke kan fastslå hvordan Sveriges neste store våpenanskaffelse vil skje. Den vil heller ikke være egnet til å si hvordan anskaffelser av langtrekkende luftvern gjøres på generell basis eller hvordan Sveriges generelt alltid gjør sine våpenanskaffelser. Siden metoden heller ikke er egnet for å etablere kausale sammenhenger fra case til case kan den heller ikke si noe om eksempelvis trusselvurderingens innvirkning på våpenanskaffelser generelt, ei heller i Sverige fra gang til gang.

Nyttige verktøy i kvalitativ analyse er teori og analytiske spørsmål. Johannessen, Rafoss og Rasmussen påpeker at «i forskning bruker vi teori til å tenke klart, og til å gjøre klart rede for hvordan vi har tenkt. Det handler om å avklare hva vi mener med de sentrale ordene i undersøkelsen» (2018, s. 31). Analytiske spørsmål kan i tillegg gi et godt innblikk i hvordan undersøkelsen går fram (2018, s. 25). Luftvern i dagens forsvar, dynamikken i våpenanskaffelser og særtrekk i svensk sikkerhetspolitikk er de variablene som valgt ut for denne undersøkelsen. De danner til sammen et grunnlag og rammeverk i det vi kan kalle teorikapitlet i avhandlingen og har til hensikt å gi forklaringskraft og belyse årsaker til hvorfor valget ble som det ble. Som vi allerede har sett er våpenanskaffelser komplekse, omfangsrrike og noe ganger også kontroversielle. Det betyr at mange andre variabler også virker inn. Allerede her kan viktig informasjon være silt bort, men avgrensning må gjøres og i dette tilfellet er det disse tre variablene som anses som mest relevant.

Dette belyser en annen ulempe ved case-studier hvor avgrensning blir en utfordring og gjør det vanskelig å bestemme hva som skal være med og ikke (Denscombe, 2017, s. 66). At den kronologiske gjennomgangen av beslutningsprosessen strekker seg over en 20-årsperiode indikerer tydelig at mye ikke kommer med, kanskje også forhold før denne perioden virker inn. Poenget er likevel å prøve å fange de mest relevante dataene som hadde mest å si for akkurat denne anskaffelsen. Og siden våpenanskaffelser ofte er store beslutninger, tar de også som regel lang tid. Som et lite sikringstiltak til denne ulempen vil det gjøres noen få etterbetragtninger i konklusjonen. Hensikten er å gjøre en liten skråvinkling ved å se på det dagsaktuelle ved at Sverige nå ser ut til å være på vei inn i Nato, for på den måten å se om dette kan tilføre de andre funnene noe.

1.3 Litteratur og kilder

Dokumentundersøkelser er spesielt godt egnet når det er vanskelig å samle inn data fra kildene, enten fordi de ikke er tilgjengelige, at de består av høytstående personer (eksempel ministre) og eller at kildene er taushetsbelagt (Jacobsen, 2015, s. 170). I dette tilfellet har anskaffelsesprosessen vært ledet av Försvarets materielverk (FMV) (Försvarets materielverk (FMV), 2021a, 2021b), en prosess få har innsikt i og som sannsynligvis både er underlagt taushetsplikt og er sikkerhetsgradert på grunn av sensitive opplysninger om våpensystemenes beskaffenheter og andre sårbarheter. Videre har sikkerhetspolitiske og strategiske hendelser og avgjørelser lenge før anskaffelsesprosessen startet også virket inn. Det gjør at denne studien best gjøres som en litteratur- og dokumentundersøkelse.

Men de har også sine ulemper. Leanne C. Powner poengterer at kvalitative analyser har sine klare begrensninger i utvalget av evidens og metodens mange strukturelle muligheter (Powner, 2015, s. 14). Jacobsen peker i samme retning og sier i tillegg at i dokumentundersøkelser er «informasjonen skrevet og samlet inn av andre» og derfor er hovedproblemet i hvilken grad vi kan stole på den kilden vi velger. Utvalget av dem er derfor helt sentralt (Jacobsen, 2015, s. 187-188). Kildene må derfor vurderes etter gyldighet (validitet) og pålitelighet (relabilitet) – altså spørre om bruken av data passer til problemstillingen og om det er noen feilkilder (Jacobsen, 2015, s. 173).

Litteraturen og dokumentene i undersøkelsen er hentet fra åpne og tilgjengelige kilder. De er grundig og systematisk gjennomgått og vurdert med tanke på gyldighet og pålitelighet. For å vurdere pålitelighet mener Jacobsen vi bør starte med å analysere hvilken mottaker informasjonen var rettet mot og deretter hvem den er fra (Jacobsen, 2015, s. 189-190). Uten unntak virker kildene i denne undersøkelsen å være myntet på offentligheten, og de er dessuten skrevet av offentlige kilder eller fagpersoner som uttaler seg i offentligheten. Til forskjellen fra personlige kilder er slike «institusjonelle kilder» vanskeligere å tolke med tanke på synspunkt mener Jacobsen (2015, s. 189-190). For denne undersøkelsen vurderes det å ha liten betydning siden personlige kilder ikke er nyttet. Derimot har kvaliteten på kilden stor betydning, og dermed troverdigheten (Jacobsen, 2015, s. 190-191).

Litteraturen kan kategoriseres som faglitteratur, offentlige kilder og andre medier. Faglitteraturen er fagfellevurderte artikler, forskningsartikler, rapporter fra forskningsinstitutter og elevoppgaver fra forsvarshøgskoler. Litteratur om luftvern som våpen var for eksempel «Doktrin för luftoperationer» og manualen «FM 3-01 U.S. Army Air and Missile Defense Operations». Litteratur om ulike sider ved våpenanskaffelser var eksempelvis Lundmarks «The Swedish defence industry Drawn between

globalization and the domestic pendulum of doctrine and governance» og Kahn & Pedersen «Nya spelregler för offentlig upphandling på säkerhetsområdet». For den sikkerhetspolitiske konteksten/Sveriges utenriks- og sikkerhetspolitikk var eksempelvis Dalsjös «The hidden rationality of Sweden's policy of neutrality during the Cold War» og Peterssons «Sweden and the Scandinavian Defence Dilemma» noe av litteraturen som ble brukt. Felles for dem er at de har behandlet et særskilt problem eller tematikk som anses som relevant for oppgaven. I denne kategorien har kilder som eksempelvis Robert Dalsjö ved Totalförsvarsinstitutet (FOI), Magnus Petersson ved Stockholms universitet (SU) og Martin Lundmark ved Försvarshögskolan (FHS) bidratt med særlig mye relevant empiri i undersøkelsen. Alle har dyp kunnskap innenfor fagfeltet, for eksempel svensk sikkerhetspolitikk og nøytralitet, svensk våpenindustri og anskaffelser samt svensk militærstrategi generelt. Til slutt tas også andre masteroppgaver med her. Masteroppgavene har som regel undersøkt et problem inngående og kan gi god informasjon om lignende tematikk som bearbeides her. Tre slike oppgaver er nyttet som kilder i undersøkelsen, alle tre skrevet av svenske offiserer og om luftvern i tidsrommet etter 2016.

I kategorien offentlige kilder finner vi regjeringsdokumenter som forsvarsberetninger, forsvarsbeslutninger, proposisjoner og offentlige utredninger, i tillegg til strategier og offentlige anskaffelsesregler. Kildene er offentlig skrevne, godkjente og publiserte for offentligheten og er tilgjengelige for alle elektronisk via internettet eller i trykt form fra utgiver eller bibliotek. Særlig riksdags- og regjeringsdokumenter som har omhandlet langtrekkende luftvern, våpenanskaffelser og sikkerhetspolitiske vurderinger har vært brukt. Et eksempel er «Regeringen; Prop. 2014/15:109 Försvarspolitisk inriktning – Sveriges försvar 2016–2020» som i 2015 bestemte luftvernets innretning i Sverige for den neste fireårsperioden.

I tillegg ble det gjennomgått ulike medier, eksempelvis nettaviser, kronikker, radioprogrammer og debatter i videokanalen YouTube, som speiler offentlighetens og det dagsaktuelle bildet. Eksempelvis kunne Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI) direktesendte debatt om nordiske perspektiver i lys av Europas sikkerhet og krigen i Ukraina (2022) bidra med gode refleksjoner og relevant tematikk.

Det er også foretatt fem intervjuer/bakgrunnsamtaler i forbindelse med denne avhandlingen, men disse er ikke brukt som empirisk materiale i oppgaven. Intervjuobjektene har på forespørsel sagt ja til å møte undertegnede for å svare på spørsmål og utsagn. Hensikten med samtalene var å bygge egen forståelse, gjøre korreksjon av egne oppfatninger samt skape nysgjerrighet for videre forskning.

Intervjuobjektene ble valgt ut med bakgrunn i at deres posisjon og erfaring fra både militær og akademisk karriere. Disse var generalløytnant (p) Eirik Gustavson, tidligere sjef Forsvarsstaben, Magnus Petersson er allerede nevnt, professor i internasjonale relasjoner og sjef for avdeling for økonomisk historie ved Stockholms universitet, överste Carl van Duin, stedfortredende sentrumssjef for «totalforsvar och samhällets säkerhet» ved Försvarshögskolan og oberst Bjørn E. Stai, Norges forsvarsattaché til Sverige i Stockholm.

2 Grunnleggende om luftvern, våpenanskaffelser og svensk sikkerhetspolitikk

I denne delen er hensikten å beskrive de variablene som anses å ha mest betydning for beslutningen om å anskaffe Patriot-systemet. Variablene skal på denne måten bidra til å lage en teoretisk ramme og grunnlag for den videre diskusjonen. Det finnes ingen teori for hvordan Sverige gjøre sine våpenanskaffelser. Det finnes heller ingen tydelig forklaring på hvilken effekt luftvern har i et forsvar eller hva det har å si for forsvarsevnen til en småstat. Særtrekk i svensk sikkerhetspolitikk er det skrevet mye om, men hva har de å si for anskaffelsen av Patriot?

De sentrale variablene i oppgaven er valgt å være «luftvernet i dagens forsvar», «dynamikken i våpenanskaffelser» og «særtrekk i svensk sikkerhetspolitikk». Det finnes naturligvis mange andre variabler som allerede nevnt, kanskje også noen som viker en del inn på valget, men undersøkelsen må avgrenses og dette anses som de viktigste. De sentrale variablene berøre for øvrig alle elementer av problemstillingen hvorfor valgte Sverige å anskaffe Patriot-systemet.

I denne delen er vi derfor ute etter å finne ut hva luftvern er, og hva som gjør det viktig i dagens forsvar. Luftvernet i dagens forsvar beskriver behovet og funksjonen av moderne, mobilt og integrert luftvern i dagens forsvar. Beskrivelsen bygger på en amerikansk, norsk og svensk bruk av lagdelt luftvern med sitt fundament i doktrine og luftvernteori. Videre undersøkes hvordan våpenanskaffelser skjer, og hva som påvirker valgene i større anskaffelser. Dynamikken i våpenanskaffelser viser på sammen måte mekanismer, utfordringer og kjennetegn når land anskaffer nye våpensystemer. Vestlige land og særlig småstater brukes som objekter i diskusjonen for å finne relevante sammenhenger. Til slutt ser vi på spesielle særtrekk ved svensk sikkerhetspolitikk. Sentralt i dette står alliansefriheten og den tidligere nøytralitetspolitikken i kontrast til båndene vestover, i særdeleshet til USA. Noe av det særegne her er at Sverige i stadig større grad har tilnærmet seg USA (og Nato) samtidig som det holder fast ved allianseuavhengigheten.

2.1 Luftvern i dagens forsvar

Den svenske doktrinen for luftoperasjoner beskriver luftvernets egenskaper på denne måten: «Uthållighet är, jämfört med med flygstridskrafterna, luftvärnets främsta egenskaper. Begreppet uthållighet innebär främst förmågan att bibehålla hög responsfråga och elduthållighet under lång tid.» (Försvarsmakten, 2005, s. 32).

Luftvern er en del av luftmaktens defensive kapasiteter. Luftmaktens kjerneegenskaper er høyde, hastighet og rekkevidde (Forsvaret, 2018, s. 17). I luftvernets betydning kan vi forstå det som at det opererer i luftromstørrelser, på kortere eller lengre avstander eller i lavere eller høyere sjikt. Eksempelvis vil et langtrekkende luftvernsystem øke luftvernets rekkevidde og det defensive luftforsvarets kapasitet ved å virke i et større volum på denne måten (Försvarsmakten, 2005, s. 32). Rekkevidden, kapasiteten på systemet og responstiden vil dermed karakterisere luftvernsystemet.

Luftvernet kan videre plasseres i en av luftmaktens fire kjerneroller som er ISR⁴, kontraluft, bekjempelse og luftmobilitet. Luftvernet tilhører rollen kontraluft (Forsvaret, 2018, s. 44-46). Kontraluft deles videre igjen i offensiv- og defensiv kontraluft, hvor luftvern er en aktiv defensiv kontraluftkapasitet (s. 48-60). Defensiv kontraluft utøves altså aktivt og passivt (s. 48). Luftvernet inntar med dette en aktiv defensiv kontraluft- rolle/funksjon som «punktskydd» eller «yttäckande luftvärn» som det står i den svenske doktrinen (Försvarsmakten, 2005, s. 58-59), det vil si punktforvar eller områdeforvar i vår forståelse av rollen.

Skillet mellom aktiv og passiv defensiv kontraluft er vesentlig fordi det har direkte sammenheng med hvordan det bakkebaserte luftvernet prinsipielt brukes, hvor mye en har av det og hvor mye risiko en er villig å ta. Prinsippene er mengde, miks, mobilitet og integrasjon (M3I) (Forsvaret, 2018, s. 51). Mengde fordi størrelsen på styrken/systemet og dets rekkevidde bestemmer omfanget av hva som beskyttes. Sammenlignes med jagerfly er rekkevidde, mobilitet og fleksibilitet redusert, til gjengjeld er utholdenhet, reaksjonsevne og ildkraft mye større (s. 51). Miks er viktig fordi ulike luftvernsystemer har forskjellig rekkevidde og egenskaper, og vil på denne måten skape dybde og «lag på lag» med luftvern (s. 51). Trusselen kan dessuten variere fra store og saktegående fly som er lette å skyte ned, til svært hurtiggående missiler som enten kommer lavt eller bratt og gjør dem både vanskelig å oppdage og skyte ned. Mobilitet handler både om egen overlevelse og det å skape usikkerhet hos fienden om hvor man er. «Med ett rörligt uppträdande, där angripande flygstridskrafter hålls i ovisshet var luftvärnet finns grupperat, ger luftvärnet skyddande effekt även

⁴ etterretning, overvåkning og rekognosering (En: intelligence surveillance and reconnaissance (ISR))

över områden där det inte har grupperats» (Regeringen; Prop. 1999/2000:30 (1999), s. 41). Videre bidrar mobilitet til det begrepet man kaller «survival-to-operate». Kort sagt handler «survival-to-operate» om de samlede tiltakene en gjør, både passive og aktive, slik at overlevelsessjansen øker og dermed forblir en faktor fienden må ta hensyn til. Solli & Wilhelmsen fremhever det som særdeles dagsaktuelt og noe vi i høyeste grad bør være gode på i luftforsvarssammenheng, særlig når en ser til erfaringene fra Ukraina nå i år (Solli & Wilhelmsen, 2022). Dette gjelder også bruk av kamuflasje, skjul, spredning, narretiltak og fortifikasjoner, altså passive tiltak som bidrar til egen overlevelse.

Integrasjon er det siste prinsippet og handler om å integrere systemer slik at sensorer og våpenplattformer kan virke sammen i et større defensivt kontraluftsystem for på den måten å beskytte egen, få tidlig varsling, øke volumet, utholdenheten og så videre (Forsvaret, 2018, s. 52-53). På denne måten ønsker man alltid å bygge et lagdelt luftvern med integrerte og gjensidig støttede luftvernsystemer som utfyller hverandres egenskaper eksempelvis i forsvaret av en flystasjon som er utsatt for trusler både fra fly og missiler.

Bakkebasert luftvern har på denne måten en svært viktig rolle i ethvert luftforsvar og forsvar. Selv om jagerfly kan gjøre mange om av de samme oppgavene som luftvernet, så er de mer egnet og fornuftig å bruke i den offensive kontraluftrollen. Til sammenligning vil jagerfly på en CAP (Combat Air Patrol [station]) i stedet for luftvern være særdeles ressurskrevende. Forsvarets doktrine for luftoperasjoner gir følgende eksempel: «4 F-35, med drivstoff til 2,5 flytimer skal bemanne en CAP. De har en halv time transitt fra basen til operasjonsområdet. Det betyr at såkalt on-station time er 1,5 timer. Nye fly må da komme til hver 1,5 time (på grunn av transitt til innsatsområdet). For å bemanne i 24 timer må det således skiftes ut fly 16 ganger. I tokt vil dette si at en må benytte $16 \times 4 = 64$ tokt for å bemanne en CAP med 4 fly i ett døgn» (Forsvaret, 2018, s. 50). Da sier det seg selv at et luftvernsystem kan ivareta oppdraget på en mye mer effektiv måte. Den norske regjeringens stortingsproposisjon «Prop. 14 S (2020–2021) Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren» oppsummeres luftvernets gode karakteristikk på denne måten: «luftvernets fremste fortrinn er dets «raske reaksjonsevne, at det kan opprettholde høy beredskap over lang tid og at det kan avgi et stort ildvolum» (Regjeringen; Prop. 14 S (2020–2021), s. 104).

Medaljens bakside er at luftvernsystemer er særdeles kostbare og at godt missilforsvar kan være komplisert og vanskelig å forstå omfanget av. I lang tid har dette ifølge David E. Mosher i RAND⁵ bidratt til at kostnadsspørsmål ofte har galvanisert debatten om kjøp av langtrekkende luftvern.

⁵ <https://www.rand.org/about.html>

Langtrekkende luftvern på denne måten ofte blitt «politisert» og motivert av en kortsiktig akutt trussel, mens de teknologiske utfordringene [særlig med ballistisk missilforsvar (ballistic missile defense (BMD))] har alltid blitt undervurdert mener han (2000).

Men luftvern er en vesentlig bestanddel av Sveriges forsvar hevder Stegmark. Det utgjør en viktig del av den operative evnen og som et middel for å øke terskelen for angrep (Stegmark, 2016, s. 43).

Når Sverige nå går til anskaffelse av Patriot så er det som vi så i begynnelsen av oppgaven en erstatning for Robotsystem 97 HAWK (Rb97), det eldre amerikanske systemet som kom i tjeneste for det svenske forsvaret allerede i 1963 (Lundmark, 2017; Nordenman, 2016, s. 6; SOU 2018:7, 2018, s. 187). Rb97s rolle har i hovedsak. Luftvern har vært viktig for Sverige i lang tid og har dessuten produsert sitt eget kortholdluftvern Robot (Rb) 70 og 90, og nå sist Unde23 som ble operativ i 2019 (Högkvarteret, 2021; Lövgren, 2008; SAAB, 2000).

Luftvern i dagens forsvar kan oppsummeres med at luftvern har en vesentlig plass i de fleste forsvar fordi det har egenskaper som gjør det effektivt i en defensiv luftforsvarsrolle. Luftvernets fremste egenskaper kjennetegnes ved utholdenhet, rask reaksjonsevne og stor ildkraft. Samtidig er overlevelse [survival-to-operate] et mål i seg selv fordi luftvernets tilstedeværelse ikke bare gir beskyttelse, men også påvirker motstanderens beslutningsprosess som igjen vil påvirke dens planlegging, tempo og metode (Beran & Cohen, 2020, s. 29). Bruken av luftvern som aktiv defensiv kontraluftressurs blir dermed essensiell og avhengig av klok utnyttelse av prinsippene mengde, miks, mobilitet og integrasjon, i kombinasjon med passive tiltak som kamuflasje, spredning, bevegelse og fortifikasjoner som sikrer egen overlevelse. Eller slik Beran & Cohen sier: Luftvern handler ikke først og fremst om å skyte ned lufttrusler, det handler enda mer om å forhindre at trusselen kommer til virkning (2020, s. 9).

2.2 Dynamikken i våpenanskaffelser

Våpenanskaffelser er ofte kritisert for kostnadsoverskridelser, forsinkede leveringer og at de ikke møter de operative kravene. Ofte får maktforholdene i den militære-, industrielle- og politiske sfære skylda (Hartley, 2007). Dynamikken i våpenanskaffelser handler om mekanismer, motivasjoner og årsaker stater har for de anskaffelser av våpen dem gjør. Våpenanskaffelser er kostbare, tar som regel lang tid å gjennomføre og kan være forbundet med omstendelige prosesser. Ofte innebærer de internasjonalt samarbeid, bilaterale avtaler, og utveksling av teknologi når landet selv ikke produserer det våpenet en trenger. Flere faktorer spiller inn og de synes å veies forskjellig fra gang til gang.

Aron Plamondon beskriver «en standard anskaffelsesprosess» på denne måten: Først beskrives det militære behovet, deretter valideres det før det godkjennes [av regjeringen]. Videre skal det finansieres før det utferdiges et offentlig anbud. Så velges en anskaffelsesstrategi, det gjøres en budvurdering og så tas det et leverandørvalg. Etter det forhandlinger mellom kjøper og selger og eventuell inngåelse av kontrakt. Kontrakten administreres med grunnlag i det besluttede anskaffede våpenmateriellet, og materiellet levers til slutt som avtalt (Plamondon, 2010, s. 3). Prosessen følger på mange måter en logisk sammenheng mellom behov, muligheter og valg, men den viser også at mange myndigheter, etater og interesser er involvert.

I litteraturen er det to hovedretninger av metoder for våpenanskaffelser som peker seg ut. Den ene retningen er en trussel-orientert retning som tar utgangspunkt i at det er en trussel som motiverer for å anskaffe et spesifikt våpen (Suchman & Eyre, 1992, s. 151). Den andre retningen tar også hensyn til trusselen, men understreker at det er den helhetlige tilnærmingen som må vektlegges (Kurc, 2012, s. 8). Ravinder Pal Singh ser at begge metodene brukes om hverandre, men at dette er de to hovedretningene (Singh, 1998, s. 273).

Singh peker på samordning av institusjoners perspektiver og den offentlige debatten som viktige forutsetninger i den helhetlige tilnærming. En helhetlig nasjonal tilnærming til våpenanskaffelser må inkludere flere institusjoners perspektiver på en sammenhengende måte. Med det menes at beslutninger må være en inkrementell del av sikkerhetsbyggende tiltak. På denne måten vil dialog mellom ulike aktører og etater legge til rette for større oppmerksomhet av de ulike sikkerhetsalternativene en står ovenfor (Singh, 1998, s. 272-273). Caglar Kurc drar inn at kulturelle og militærsosiologiske faktorer også har betydning på anskaffelser. Dette kan en se ved at land noen ganger velger våpensystemer som ikke er kompatibel med egne doktriner og policy (Kurc, 2012, s. 6).

Dette forklares med at svakere stater har en tendens til å etterligne sterkere staters forsvar, eller at man har skapt et avhengighetsforhold til en bestemt teknologi eller merkevare for eksempel «amerikanske fly» eller «tyske ubåter». I tillegg kan innenrikspolitiske forhold eller særinteresser i egen industri også påvirke valgene. Dette kan på sin side vise at våpenvalg langt på vei var predefinert mener Kurc (2012, s. 6-8).

Suchman & Eyre mener på sin side at også «ikke-rasjonelle årsaker» spiller inn i våpenanskaffelser. Med «ikke-rasjonelle årsaker» menes årsaker eller faktorer som enten ikke følger en viss logikk eller vektlegger andre forhold enn «strategi, politikk og rene sikkerhetsmessige behov». Et eksempel kan være at man kjøper et våpensystem som ikke kan gjøre den taktiske eller operasjonelle nytten et annet system kunne gjort, eller at anskaffelsens kostnad var uforholdsmessig stor gitt den jobben det skal gjøre. De forklarer dette ved å vise at ulike teorier for våpenanskaffelser ofte utelater et eller annet som kunne forklart at valget ble noe annet enn det teorien sier (Suchman & Eyre, 1992, s. 151). Fraksjonsteorier sier for eksempel at det militære ikke er den eneste interessegruppen i slike anskaffelser. Det er bare en del av en større statlig konsolidering av statsmakt. Potensiell konservatisme i det militære eller teknokratiske industrialiter kan på denne måten virke inn, for eksempel ved at det eksisterer sterke bånd mellom visse bransjer og spesifikke våpensystemer (s. 144). Men våpenanskaffelser kan også være rene symbolkjøp. Land som gjør dette ønsker å vise tilknytning til «en større verdenssystem» [en allianse e.l.] (s. 154). Da F-16 ble tilgjengelig for kjøp på 70- og 80-tallet valgte mange mindre økonomisk sterke stater dette flyet fremfor den mer formålstjenlige og rimeligere F-20 maskinen. Northrop F-20 programmet var et jagerflyprogram designet for tredje-verden land som kunne klare seg med «god-nok teknologi» og ytelse til en akseptabel kostnad. Likevel valgte flere av disse landene det mye mer kostbare og avanserte General Dynamics F-16 flyet, og F-20 ble en salgsflopp [Northrop advertisements featured Chuck Yeager] (s. 152).

Den svenske forsvarshistorikeren Magnus Petersson har sett på hvordan småstater bruker våpenanskaffelser som en del av stor-strategien sin (Petersson, 2020, s. 62). Han argumenterer for at kjøp av militærmateriell kan være motivasjon for å styrke båndene mellom nasjoner, på lik linje med det å delta i allierte operasjoner eks. Irak, Libya og Afghanistan. Petersson går så langt som å si at Patriot-kjøpet kan være motivert av det samme: å knytte bånd til USA. Han nevner blant annet flere ting som taler mot Patriot, eksempelvis at «life-cycle-costs» [levetidskostnadene] med det er ukjente, at systemet blir tre ganger dyrere enn opprinnelige forespeilet og at man ennå ikke vet hvordan det skal integreres i det svenske forsvaret (2020, s. 58).

I ifølge Martin Lundmark ved Försvarshögskolan er de viktigste dokumentene som omhandler svenske våpenanskaffelser «2007 FMV joint material acquisition strategy», «2009 Principles for the armed forces material acquisition» og «2009/81/EC of the EU defence and security procurement Directive» (Lundmark, 2019, s. 296). «2009/81/EC» handler om forsvars- og sikkerhetsområdet i EU og er implementert i Sverige gjennom «lag (2016:1145) om offentlig opphandling, "LOU"» og «lag (2011:1029) om opphandling av forsvars og sikkerhetsområdet, "LUFS"» (KahnPedersen, 2019, s. 9, 11). LOU og LUFS regulerer måter anskaffelser skal skje på, hvordan tilbydere skal forholde seg og terskelverdier anskaffelser skal forholde seg til. I tillegg bestemmer lover som «sikkerhetsskyddslag (2018:585)» og «offentlighets- og sekretesslag (2009: 400), "OSL"» i hvilken grad anskaffelsen må ta hensyn til sensitiv informasjon og beskytte denne (KahnPedersen, 2019, s. 11-12). Det gjør blant annet at man ikke får innsyn fra offentligheten i prosesser slik en sikkerhetssensitiv anskaffelse av langtrekkende luftvern antageligvis er.

Lundmark fremhever betydningen av de viktigste dokumentene og hva det innebærer for svenske våpenanskaffelser og anskaffelsesstrategi (Lundmark, 2019, s. 296-297):

- 2007 FMV joint material acquisition strategy:
 1. Off-the-shelf
 2. Utvikle bilaterale avtaler
 3. Unntaksvis utvikle i Sverige
- 2009 Principles for the armed forces material acquisition:
 1. Forleng og oppgrader eksisterende systemer
 2. Gjør det helst sammen med andre nasjoner
 3. Off-the-shelf, helst sammen med andre nasjoner
 4. Utvikle samarbeid
 5. Utvikle nasjonalt
- 2009/81/EC the EU defence and security procurement Directive:
 - Må ses i relasjon til «essensielle [svenske] sikkerhetsinteresser»

Essensielle sikkerhetsinteresser ble etter hvert kalt «väsentliga säkerhetsintressen» (VSI).

Regjeringen har definert disse sikkerhetsinteressene som *stridsflygförmågan*, *undervattensförmågan* og integritetskritiska delar av ledningssystemområdet (Olsson, 2021, s. 2). Det vil forenklet sagt si at eksempelvis jagerflyet JAS 39 Gripen eller ubåten A26 er nasjonale kapabiliteter som er så viktige for Sverige at de ikke trenger å følge retningslinjene nevnt ovenfor.

Vi står igjen med at en helhetlig og individuell tilnærming til våpenanskaffelser i Sverige må vektlegges så fremst det ikke er snakk om VSI. Luftvern er altså ikke VSI og berøres dermed av ovennevnte lover, regler og anskaffelsesstrategi. I tillegg til den helhetlige og individuelle tilnærming

bør en heller ikke utelukke verken strategiens motivasjon i småstatens tilfelle eller trusselens innvirkning på våpenanskaffelser generelt.

2.3 Særtrekk i svensk sikkerhetspolitikk

«(...) Att försvarsdepartementet på detta sätt blandar sig i det dagliga arbetet inom försvarsmakten är ur flera punkter allvarligt. Regeringen styr sina myndigheter genom kollektiva beslut på regeringsammanträden och inte genom telefonsamtal till generaldirektörer (...)»

Dette Peter Hultqvists begjæring om granskning av det han kaller forsvarsdepartementets forsøk på ministerstyre av en general (KU-anmälan 2010/11:10 (050-387-2011/12) av Peter Hultqvist (S), 2011). Anledningen var denne generalens fremlegging av en rapport om Sveriges evne til å ta imot støtte i Østersjøregionen, som ellers var en bedrøvelig fortelling, men som underveis i foredraget ble stoppet av statssekretæren. Dette var en særdeles utidig innblanding mente Hultqvist og begrepet han brukte var altså ministerstyre. Poenget er at ministerstyre er et negativt begrep om ministres innblanding i andre myndigheters anliggende, i dette tilfellet fri forskning og Försvarsmakten. Dette er et særtrekk i svensk politikk som har røtter langt tilbake i tid (Scherp, 2020), og som viser at svenske ministre ikke skal «legge seg borti» enkeltsaker som andre myndigheter har ansvar for.

Det er ikke så lett å si hva et særtrekk er når man skal beskrive et land, men landets omgivelser, sikkerhetspolitiske valg og verdier det identifiserer seg med kan si noe om særtrekk. Som vi så har «alliansfrihet i fred syftende till neutralitet i krig» preget svensk politikk i lang tid (Kämpe, 2021). Samtidig har denne nøytraliteten og alliansefriheten vært grunnlag for tvetydigheter. Og noen ganger til det frustrerende:

Sometimes, a Briton obliged to live in Norden for some time ends up just a little frustrated, as the Ambassador at Stockholm must have been when he wrote: 'It is always irritating to hear a Swede speak of neutrality as if it were some remarkable achievement or discovery of Swedish statesmanship which all the world should admire'. (Bailes, 2012, s. 161)

Dette leder til at nøytralitet og alliansefrihet hefter med selve identiteten hos svensker. Det er kanskje heller ikke så rart etter 200 år i nøytralitet. Forhenværende forsvarsminister Sten Tolgfors støtter observasjonen og mener det svenske folket har utviklet en sterk nøytral identitet etter mange år som alliansefri stat (Tracz & Oksanen, 2021). Ser man bakover i tid var politisk tradisjon, folkeopinion og ønsket om at Norden skulle være en lavspenningsregion viktige drivere for nøytralitet ifølge Robert Dalsjö. Spesielt under Den kalde krigen var det å holde seg utenfor krigen, i alle fall den første og verste delen av en atomkrig, det motiverte ytterligere for å være nøytral (Dalsjö, 2014, s. 193).

Men Dalsjö mener at Sveriges ledere allerede i 50-årene forstod at nøytraliteten ville feile (Dalsjö, 2014, s. 175). Poenget ble derfor å holde seg «utenfor» så lenge som mulig (s. 194). Dette kan konkluderes i to viktige forhold. For det første krevde nøytralitet under Den kalde krigen et sterkt svensk forsvar, inklusive en moderne luftmakt (s. 178). For det andre, ved Den kalde krigens slutt ble det for første gang fra offisielt hold innrømmet at nøytraliteten hadde hatt «en hemmelig bakdør». Det vil si at i tilfelle et Sovjetisk angrep så ville Sverige på trengte militær assistanse og sannsynligvis få militær assistanse, fra Vesten (s. 180). At nøytralitet virket i Sveriges tilfelle kan forklares med at USA så på policyen som «vennlig», og for Sovjetunionen var det greit så lenge Sverige holdt seg utenfor Nato (Petersson, 2012, s. 221). Selv om Sverige ikke ønsket Nato-medlemskap, samarbeidet det likevel tett med bl.a. USA og Storbritannia under Den kalde krigen. Ifølge Monica K. Mattsson Kämpe inngikk Sverige «en hemmelig avtale om signaletterretning, i bytte mot amerikansk militært materiell. I frigjorte dokumenter fra USA går det også fram planer om amerikansk militær støtte, dersom det skulle komme et angrep på Sverige fra Sovjetunionen» og «Døren til et Nato-medlemskap sto åpen for Sverige, dersom de skulle ønske det» (Kämpe, 2021). Nils Andrén tilføyer at Nato-spørsmålet, og dermed også alliansefriheten, i høy grad er relatert til forholdene i Østersjøregionen (Andrén, 1996, s. 176).

Det er også grunnen til at Sveriges alliansefrihet er like aktuell i dag som den var tidligere fordi det har mye med den geostrategiske plasseringen av Sverige og spesielt Gotland å gjøre. Sverige grenser til hele Østersjøen med det nøytrale Finland i nord og øst, Nato-landene i Baltikum i øst, den russiske enklaven Kaliningrad mellom dem og Polen, samt Tyskland og Danmark. Tar man med inngangene til Østersjøen er også Norge og Russland der. Som tidligere nevnt har de svenske myndighetene betegnet dette som en strategisk frontlinje mellom Nato og Russland, og «det bildar militärgeografiskt centrum, oavsett politisk hållning, för militära rörelser på eller över vårt närområde» (Försvarsmakten, 2016, s. 31). Dermed har også viktigheten tiltatt i takt med den økte sikkerhetspolitiske spenningen i området, spesielt etter 2014.

Östersjön får ökad strategisk betydelse som gränsyta för Ryssland och Nato. Sverige har den längsta kuststräckan av alla Östersjöstater. De stora öarna, exempelvis Gotland, kan få operativ betydelse för kontrollen av sjö- och lu vägar i Östersjön. Dessa vägar har i sin tur betydelse för Natos försvar av Baltikum, eller omvänt för det ryska försvaret av Kaliningrad. För Ryssland utgör finska viken en trång passage. (Försvarsmakten, 2016, s. 31).

Svensk militærmakt og forsvarsevne må dermed tas inn i denne ligningen. Carl von Clausewitz beskriver at den vanligste årsaken til seier er tallmessig overlegenhet. Han sier at «strategien

bestemmer hvor det skal kjempes, når det skal kjempes og med hvilken styrke det skal kjempes» (Clausewitz et al., 2020, s. 247). Svensk militærstrategisk doktrine (MSD 16) sier at «Striden ska kunna föras enskilt under lång tid för att bibehålla handlingsfrihet och kunna övergå till gemensamma operationer tillsammans med andra stater och organisationer» (Försvarsmakten, 2016, s. 6). «Den solidariska säkerhetspolitiken där säkerhet byggs med andra nationer och organisationer och där solidaritet med EU och den transatlantiska länken bildar viktiga delar, utgör för närvarande den politiska utgångspunkten för svenska militärstrategiska överväganden» (s. 38) og at «Trovärdighet och synlighet är avgörande komponenter för att förebygga väpnat angrepp» (s. 63). Altså, ifølge Clausewitz' teori skal svenskene bygge sikkerhet med andre nasjoner og organisasjoner i det en må kunne forstå som kompensasjon for egen styrke, slik Dalsjö mente Sverige også ville få fra Vesten. Hvor og når handler dermed om Sveriges militære innsats de siste årene. En ser dermed en tydelig motsetning i alliansefriheten, avhengigheten av støtte utenfra, og alt dette i lys av det faktum at svensk territorium vil spille en rolle uansett hvilken side man ser det fra.

Svensk «solidarisk» krigføring har skapt debatt. Enkelte har hevdet at Sverige har deltatt i det som kan kalles Vestens «koalisjons-krigføringer» og at dette helt fra 90-tallet av (Heier, 2020, s. 388). Andre mener det er unyansert formulert og påpeker at Sveriges deltagelse og krigføring har vært med et klart og tydelig mandat i folkeretten, mer som en «solidaritetskrigføring» (Friis, 2021, s. 169, 171). Det er imidlertid et faktum at Sverige har deltatt i operasjoner i Bosnia, i Kosovo, i Afghanistan og i Libya (Hellquist & Lundholm, 2021, s. 42), og at dette igjen har påvirket valg av tekniske løsninger og standardisering (Møller, 2019). I det perspektivet kan det sikkert være vanskelig å skille Sverige fra andre Nato-land. Derfor kan en også si at Sverige har lyktes med å integrere seg militært i Nato-alliansen selv om det per definisjon fremdeles er alliansefritt.

Oppsummert kan en hevde at svenske sikkerhetspolitiske særtrekk tegner seg i alliansefrihet og vestlig forsvarssamarbeid, i særdeleshet med USA. Geostrategisk sett er det vanskelig for Sverige å unngå å bli innblandet i en konflikt i regionen, og militærteoretisk erkjenner det at det vil ha underlegne styrkeforhold om det blir stående alene i en eventuell konflikt. Derfor vil Sverige bygge sikkerhet i «solidaritet med andre» noe som blant annet viser seg med et tett militært samarbeid med Nato. Til slutt tilsier svensk politisk- og demokratisk tradisjon at svenske myndigheter, eksempelvis Försvarsmakten og dens overbefälhavare (ÖB), er tillagt en selvstendig og sterk rolle i styresettet hvor ministre ikke «blander seg i faget» når de skal gi råd og anbefalinger.

2.4 Tre mulige forklaringer på svensk anskaffelse av Patriot

Gjennomgangen av diskusjonen om luftvernet i dagens forsvar, av den spesielle dynamikken i våpenanskaffelser og av særtrekk ved svensk sikkerhetspolitikk etter Den kalde krigen har så langt sannsynliggjort tre mulige forklaringer på Sveriges anskaffelse av Patriot.

Den første forklaringen er at langtrekkende luftvern er vesentlig for svensk forsvarsevne og derfor måtte det foreldede Rb97 erstattes med et nytt system. På denne måten har noenlunde likeytende systemer liten innvirkning på om man bør velge det ene eller det andre fabrikatet. Når forsvarsevnen er det vesentlige vil også små differanser i kapasitet ha mindre betydning, og dermed er valget mellom to tilsvarende våpensystem åpent.

Den andre forklaringen er at Patriot ble anskaffet fordi det ut fra en svensk helhetlig vurdering, motivert av en ytre trussel, men med grunnlag i de gjeldende anskaffelsesregler og lovverk var det våpensystemet som passet best inn da de gikk til anskaffelse.

Den tredje forklaringen er at kjøpet av Patriot var et ledd i Sveriges «småstat-strategi» for å komme nærmere USA fordi Sverige ikke ville klare seg alene i tilfelle konflikt, og dessuten ville bli involvert uansett hvis en krise i regionen oppstod. Derfor søker Sverige å bygge sikkerhet sammen med andre, helst i den vestlige sfære, og aller helst med USA.

Neste del gjør en kronologisk gjennomgang av beslutningsprosessen for anskaffelsen av Patriot og vurderer den opp mot disse variablene.

3 Sveriges beslutningsprosess for anskaffelse av langtrekkende luftvern

Analysen skal nå gjøres i en kronologisk gjennomgang av beslutningsprosessen vurdert i forhold til det teoretiske grunnlaget og rammeverket variablene diskutert i første del; luftvernets betydning, våpenanskaffelsers egne regler og dynamikk og svenske sikkerhetspolitiske særtrekk.

I første del så vi at utvalg av tid og rom er vesentlig for undersøkelsen. Tiden begrenses til perioden mellom år 2000 og dags dato. År 2000 anses som det rette tidspunktet å starte på fordi det var da det for første gang ble snakket om å anskaffe nytt langtrekkende luftvernssystem til Sverige (Regeringen; Prop. 1999/2000:30 (1999), s. 55). Rommet er bestemt av grunnlaget og rammeverket variablene la, samt det den kronologiske gjennomgangen avdekker. Videre analyse søker å avdekke beslutninger, hendelser, uttalelser og valg i dette 20-årstidsrommet, samt vurdere hvor mye disse ble vektlagt i lys av når de ble tatt og i hvilken kontekst.

Kronologien og den drøyt 20-årige beslutningsprosessen deles i tre perioder. Første periode strekker seg fra millenniumskiftet til år 2014. Perioden preges av at en lang kald krig er slutt, det nasjonale forsvaret bygges ned og de militære styrkene tilpasses internasjonale operasjoner framfor den nasjonale forsvarsevnen.

Den andre perioden tar for seg den sikkerhetspolitiske kontekstuelle endringen Russlands angrep på Krim medfører, og ser på re-etableringen av den nasjonale forsvarsevnen i perioden 2014 og frem til beslutningen om anskaffelse av Patriot tas i 2018.

Siste periode er fra beslutningen om anskaffelse av Patriot tas i 2018 fram til dags dato. Der vurderes beslutningen i lys av offentlig ordskifte, anskaffelsesprosessen og formalitetene rundt den. Videre ses det om den er et tegn i tiden, eksempelvis som en del av en større europeisk trend. Helt til slutt gjøres noen refleksjoner den dagsaktuelle situasjonen med at Sverige ser ut til å være på vei inn i Nato i full fart.

3.1 2000 - 2014. «Sverige vurderer behovet for nytt langtreckende luftvernsystem»

Perioden var preget av noe som lignet en bølgedal for det nasjonale forsvaret. I en tid hvor truslene mot Vesten var «out-of-area» tilpasset vestlige lands forsvar seg til internasjonal innsats og nasjonale kapasiteter ble lagt ned.

Med Kosovo-krigen som bakteppe og krigens nærhet i Europa var Sveriges fokus internasjonalt tydelig. Svensk sikkerhetspolitikk var vevd inn i internasjonalt samarbeid og Europas sikkerhet (Försvarsberedningen; Ds. 1999:55 (1999), s. 8). Den sikkerhetspolitiske situasjonen tillot det. «Ett invasionsföretag syftande till ockupation av Sverige ter sig inte möjligt att genomföra under de närmaste tio åren» og risikoen for krig mellom to maktblokker som kunne påvirke Sverige ble ansett som usannsynlig (s. 9). Derfor skulle Sveriges evne til å bidra i europeisk krisehåndtering styrkes (s. 10), og de operative styrkene utvikles for å kunne delta i «internasjonal virksomhet» (s. 12).

Luftvernet omtaltes ikke eksplisitt i den forsvars- og sikkerhetspolitiske beretningen, men noen viktige forhold ble bemerket i den påfølgende forsvarsbeslutningen samme år. Det ene var den våpentekniske utviklingen som luftvernet måtte henge med på. Særlig økende allvæsevne hos jager- og bombefly, billigere angrepsvåpen og økende presisjon var tendenser som også luftvernet måtte ta hensyn til (Regeringen; Prop. 1999/2000:30 (1999), s. 41). Det andre var at om ikke den svenske missillutviklingen kunne tilpasses disse kravene så skulle en direkteanskaffelse av luftvern vurderes (s. 96).

Dette indikerte at både geostrategiske så vel som teknologiske og sikkerhetspolitiske forhold, muligens virket inn på beslutningen som skulle tas to tiår senere. Uten at disse strategiske vurderingene er tillagt noen vekt eller vurdering i dette avsnittet, så viste de både spennet i forholdene som sannsynligvis hadde en innvirkning og det lange tidsrommet som måtte studeres for å få et best mulig bilde av beslutningsgrunnlaget og prosessen.

Perioden deles i to. Den første delen omhandler millenniumskiftet og internasjonaliseringen som preget disse årene. Den andre delen tar for seg tiden etter Georgia-krigen i 2008 med innblanding av forsvarsindustrielle forhold, strategier og endringer i dem som fikk betydning for det langtreckende luftvernet i årene etterpå. Perioden avslutter med regjeringens analyse av omverdenen før vannskillet Krim 2014 i neste periode, og hvordan denne analysen berørte faktorer som har betydning for neste periode.

3.1.1 Millenniumskiftet og internasjonalisering

Det er ikke sagt så mye om 90-tallet, men Dalsjö har karakterisert det som et tapt tiår for forsvarsreformer (Dalsjö, 2010, s. 169). Det politiske utgangspunktet ved millenniumskiftet var derfor lett å forstå: «En nödvändig förnyelse och modernisering» av Försvarsmakten trengtes (Regeringen; Prop. 1999/2000:30 (1999), s. 10).

Fokuset skulle endres fra det nasjonale til det internasjonale. Sveriges rolle nå skulle være at det internasjonalt kunne samvirke med andre stater for å jobbe for fred og økt sikkerhet i omverdenen. Sverige skulle støtte FNs globale innsats for fred og sikkerhet (Regeringen; Prop. 1998/99:74 (1999), s. 47). Internasjonal innsats skulle dermed være en høyt prioritert oppgave for Försvarsmakten, og den skulle omstilles i raskere takt. Likevel skulle nasjonal forsvarsevne opprettholdes og internasjonaliseringen måtte ses i et bredt perspektiv hvor interoperabilitet og samvirke skulle være hovedingrediensene (Försvarsberedningen; Ds. 1999:55 (1999), s. 71, 72).

Dalsjö kalte denne perioden en «strategisk time-out» for forsvarsmakten og pekte på at regjeringen ikke så noen krig som sannsynlig på «tiårs tid» (Dalsjö, 2019, s. 95). Dermed ble forsvarsplanleggingen satt «på pause», og internasjonalisering prioritert (Jonsson et al., 2019, s. 15). Dette ble trenden, og ved slutten av perioden ble det tradisjonelle territorielle forsvaret tilnærmet erstattet med et trimmet og slanket innsatsforsvar (Hellquist & Lundholm, 2021, s. 41).

Luftvernet fikk sånn sett hard medfart i perioden, men overlevde på et vis. I forsvarsbeslutningen av november 1999 ble det besluttet å redusere 16 luftvernbatalljoner til tre (Regeringen; Prop. 1999/2000:30 (1999), s. 165). Fire år senere ble de tre ytterligere redusert til to (Regeringen; Prop. 2004/05:5 (2004), s. 38; Stegmark, 2016, s. 41). Internasjonalisering ble ikke brukt som et argument for nedbyggingen, men det var heller ingen tvil om at luftvernets nytte i internasjonale operasjoner på denne tiden var begrenset. Sveriges deltagelse hadde fram til dette tidspunkt stort sett bestått av mindre bidrag som militærobservatører i FN-oppdrag og feltsykehus i eksempelvis Libanon og Iraq/Kuwait (Hellquist & Lundholm, 2021, s. 42).

For luftvernets del kan det se ut som at endringene hadde rot i følgende argumentasjon: 1) Luftvern var viktig for svensk forsvarsevne (Regeringen; Prop. 1999/2000:30 (1999), s. 41), [men] 2) det måtte henge med på den teknologiske utviklingen (s. 41), 3) trusselen var «usannsynlig», så det nasjonale forsvaret kunne bygges noe ned (s. 11), og 4) risikoen kunne kompenseres noen grad med et sterkt jagerfly (s. 55). En sa egentlig at luftvern er viktig, men siden det ikke fantes noen trussel og kunne det også vente.

Foruten denne starten på internasjonalisering og reduksjon av nasjonalt forsvar var det to faktorer til det var verd å merke seg. Den ene at luftvern ble sett på som en viktig styrkekomponent, en faktor angripende part måtte forholde seg til særlig ved bevegelse slik vi så ovenfor. Den andre at den teknologiske utviklingen som gikk i en retning luftvernet måtte holde tritt slik nettopp argumentert. Regjeringen sa på denne måten at luftvern var viktig for svensk forsvarsevne uansett, men også at det luftvernet en hadde var teknologisk relevant nok i forhold til trusselvurderingen.

Sveriges luftvern ved millenniumskiftet talte altså tre bataljoner. Disse bestod av luftvernsystemene Rb97 og Rb70 (Regjeringen; Prop. 1999/2000:30 (1999), s. 165). Den amerikanske forskeren Magnus F. Nordenman betegnet det som en meget begrenset kapasitet (Nordenman, 2016, s. 6) i Sveriges målestokk. Det ene systemet fra 60-tallet, det andre uten kapasitet til å virke i mørket (Sjöstrand, 2019) taler for at han hadde rett, særlig når en tenker på at Sverige hadde 16 luftvern bataljoner bare noen få år tidligere.

Bevegelse og mobilitet ble så vidt nevnt. Når en her snakker om viktigheten av mobilitet så ser det ut som det er luftvernets indirekte effekt av rett og slett det å være til stede man var ute etter. I så fall var poenget at luftvernet hadde en indirekte effekt som følge av den direkte effekten, selv om det kanskje ikke var helt teknologiske «up-to-date». Luftvernet kunne på denne måten påvirke motstanderen i tid og rom på en slik måte at det også påvirket utover det taktiske nivået ifølge Beran og Cohen (2020). Dermed handler luftvern dypeste sett om to ting. For det første handler det om å forhindre lufttrusselen i å virke, ikke først og fremst å skyte den ned. For det andre forutsetter denne indirekte effekten at det finnes en direkte effekt (Beran & Cohen, 2020, s. 9) slik beskrevet i del to. Altså at den er reell og troverdig, tilstedeværende og brukes rett taktisk slik vi så i del to og grunntaktikkene i M3I (Department of the Army, 2020, s. (1-5); Forsvaret, 2018, s. 52).

Det leder videre til poenget med at teknologien måtte være «up-to-date» nok, altså ha en troverdig evne. Det sier seg kanskje selv, men når lufttrusselen utviklet seg i retning allværesevne [og nattevne], billigere ammunisjon og høyere presisjon (Regjeringen; Prop. 1999/2000:30 (1999), s. 41), så fikk det også noe å si for luftvernet som i stadig mindre grad kunne kompenseres indirekte for.

Dette virket også å være forstått av regjeringen som noterte at «om den svenska robotillverkningen inte kan anpassas till villkoren enligt ovan [utviklingen] måste enligt Försvarens uppfattning förutsättningarna för att efter år 2004 direktanskaffa luftvärnssystem prövas» (Regjeringen; Prop. 1999/2000:30 (1999), s. 96). Dermed la de til rette for å anskaffe et nytt luftvernsystem utenfra hvis de selv ikke maktet å møte de nye kravene til luftvernteologi. Det skal samtidig sies at for kortere

rekkevidde luftvern så var situasjonen en annen. Regjeringen bestilte et nytt luftvernsystem med «allværsevne og nattkapasitet», Eld-enhet 23 (EldE23) (SAAB, 2000), et system som altså ikke skulle erstatte Rb97, men som plasserte seg mellom Rb70 og Rb97 (Lövgren, 2008). Luftvernets viktighet for svensk forsvarsevne var dermed slått fast, men også at det var luftvernteknologiske utfordringer med å henge med på utviklingen av luftrusselen. Og mye lå nå til rette for en direkteanskaffelse av langtrekkende luftvern etter år 2004.

Men det ble ikke satt i gang noen direkteanskaffelse i 2004. Det ble i stedet besluttet en levetidsforlengelse av Rb97, en forlengelse helt fram til 2015 (Regjeringen; Prop. 2004/05:5 (2004), s. 55). Imidlertid ble det helt sagt at: «Därefter kan inte robotsystem 97 livstidsförlängas ytterligare» (s. 55). Sverige skulle nå også ha kun to luftvern bataljoner (s. 38) som vi noterte i starten.

Begrunnelsene kjenner vi igjen fra forrige forsvarsbeslutning. Trusselen ble vurdert som mindre og mindre sannsynlig, og av den grunn kunne også både JAS-divisjoner og luftvern bataljoner reduseres ytterligere (Regjeringen; Prop. 2004/05:5 (2004), s. 45), altså fra tre til to bataljoner for luftvernets del. Samtidig ble det bemerket at luftvernet fortsatt var viktig og at mangelen på det begrenset den svenske forsvarsevnen (s. 45). Rollen til de to gjenværende luftvern bataljonene skulle være å beskytte «särskilt objekt», samt områdeforsvar (s. 55) slik det også hadde vært.

Som en oppsummering av perioden 2000 – 2004 så kan en slå fast at luftvernet bestod som våpen på grunn av at det var viktig for svensk forsvarsevne på tross av internasjonalisering og en «usannsynlig» nasjonal trussel. Det fikk de fleste andre nasjonale kapasiteter til dels store reduksjoner, men evnen ble beholdt. Et sterkt jagerfly kunne til en viss grad kunne kompensere for eldre og mindre luftvern, men ville aldri kunne virke på samme måte likevel. De forskjellige egenskapene ble for store og særlig luftvernets iboende evne til utholdenhet og tilstedeværelse talte nok for.

Langtrekkende luftvern var dermed etablert som en nødvendighet også i en periode hvor det nasjonale forsvaret ikke skulle prioriteres. Imidlertid gikk det en grense for hvor lenge det aldrende Rb97 kunne holdes live. Den åpenbare veien videre for det langtrekkende luftvernet var å følge den teknologiske utviklingen mot mer avanserte luftplattformer med allværsevne og flere mål med høyere presisjon.

3.1.2 Georgia 2008, og strategier i endring

Russlands angrep på Georgia i 2008 kunne vært en vekkerklokke for Sverige, men ble det ikke. I stedet fortsatte internasjonaliseringen (Forsvarsberedningen; Ds. 2008:48 (2008), s. 12) som for øvrig var fundert på lignende vurderinger fra 1999 (Forsvarsberedningen; Ds. 1999:55 (1999), s. 71) og 2004 (Forsvarsberedningen; Ds. 2004:30 (2004), s. 12). Forsvarsmakten skulle fortsatt omstilles og tilpasses som innsatsforsvar. I forordet på proposisjonen fra 2008 kunne derimot ane konturene av en ny svensk sikkerhetspolitisk linje: «Sveriges forsvarsförmåga ökar genom att användbarheten och tillgängligheten ökar. (...) Regeringens solidaritetsförklaring innebär att Sverige ska kunna ta emot och lämna militärt stöd på ett annat sätt än tidigare» (Regeringen; Prop. 2008/09:140 (2009), s. 1). Var dette en strategiendring og hva betydde det i så fall for Forsvarsmakten og anskaffelse av nytt langtrekkende luftvern?

Solidaritetsförklaringen var en regjeringsbeslutning fra 2009 som erklærte at Sverige, ved behov, skulle være i stand til å gi militær bistand til sine naboland, men også kunne ta imot slik hjelp (Tolgfors, 2010). Poenget med denne var i grunnen ganske betydelig: Sverige gikk fra å historisk «klart seg selv», til å innrømme avhengighet til andre for å håndtere egen sikkerhet (Tolgfors, 2021). Denne nye virkeligheten måtte Forsvarsmakten dermed tilpasse seg ved både å evne å gi støtte til andre, men også evne å ta imot støtte.

Men det var ikke bare på den sikkerhetspolitiske siden det skjedde større endringer, det gjorde det også på anskaffessiden. I det samme forordet som vi leste i sted står det at «Förändringarna inom materieförsörjningen innebär att nya principer för anskaffning tillämpas och att det internationella samarbetet inom såväl materiel- som logistikområdet ökas» (Prop. 2008/09:140 (2009), s. 1). Med dette kunne vi forstå at anskaffelsesreglene endret seg, ble tilpasset og der det gikk an å samarbeide internasjonalt skulle det også gjøres om materiellanskaffelser. Regjeringen la dermed opp til en større strategisk endring både innenfor det sikkerhetspolitiske, men også det anskaffelsesstrategiske.

Som vi så i del to oppga Lundmark tre viktige dokumenter som regulerte anskaffelsesforholdene. Til sammen kunne disse dermed karakteriseres som en ny anskaffelsesstrategi. Det ene var «2007 FMV joint material acquisition strategy» som gikk ut på at anskaffelser for det første skal gjøres «off-the-shelf», altså «hyllevarer», for det andre utvikle bilaterale avtaler, og for det tredje bare unntaksvis utvikles i Sverige. Det andre var dokumentet «2009 Principles for the armed forces material acquisition» som sa det samme som materiellstrategien, men la mer vekt på forlengelse av eksisterende systemer og nyutvikling sammen med andre. Det tredje viktige dokumentet var

«2009/81/EC the EU defence and security procurement Directive» som i utgangspunktet hadde til hensikt å legge til rette for europeisk sikkerhetssamarbeid, men som også interfererte med det som etter hvert ble Sveriges essensielle sikkerhetsinteresser [VSI] (Lundmark, 2019, s. 296). Dette mente han fikk større endringer for svensk forsvarsindustri. Endringer som for øvrig ikke hadde rot i noe industri-policy på dette tidspunktet (s. 291). Endringene bidro til at industrien nærmet seg EU, den ble de-nasjonalisert, den ble i større grad irrelevant og den gikk fra bredde til nisje (s. 290). I sum stod det som senere ble kalt VSI igjen som det viktigste for svensk forsvarsindustri. Dermed var den nye anskaffelsesstrategien å kjøpe hyllevarer så fremst det ikke gjaldt jagerfly, ubåt eller kommando og kontrollutstyr. Bemerk at VSI ikke ble definert av regjeringen før etter i 2014 (Lundmark, 2019, s. 297; Olsson, 2021, s. 2). Luftvern var aldri en slik «essensiell sikkerhetsinteresse» for Sverige selv om de også produserte luftvern og missiler.

Men for det langtrekkende luftvernets del var det allerede ved millenniumskiftet lagt til rette for at dette kunne direkteanskaffes (Regjeringen; Prop. 1999/2000:30 (1999), s. 96). Det interessante i denne sammenheng var dermed hvilke føringer de andre anskaffelsesprioriteringene fikk, at det skulle være hyllevarer, det skulle utvikle bilaterale avtaler og bare unntaksvis utvikles i Sverige. Det syntes i lys av dette å være de to første som ble definerende for den videre beslutningsprosessen om anskaffelse av langtrekkende luftvern. Det ene var at hyllevarer skulle foretrekkes foran utviklingsprosjekter, og det andre at anskaffelsesprosjekter helst skulle gjøres sammen med andre for å utvikle bilaterale forhold.

Det var derfor til dels sterke motsetninger mellom behovet, viktigheten av kapasiteter og hvilken rolle luftvernet skulle ha når en leste om det i regjeringsproposisjonen «Ett användbart försvar», samme året 2008:

Försvarsberedningen anser att det markbaserade luftvärnet med robotsystem 97 bör avvecklas då luftförsvar på högre höjd bedöms kunna lösas av stridsflygförband. Försvarsmakten föreslår dock att luftvärnsförmågan bibehålls på nuvarande nivå med vidmakthållande av robotsystem 70 (kort räckvidd) och robotsystem 97 (medellång räckvidd). Regjeringen delar Försvarsmaktens syn. Tillgången till avancerad markbaserad luftförsvarsförmåga med medellång räckvidd bedöms långsiktigt vara av strategisk nationell betydelse och därför bör inte robotsystem 97 avvecklas. Dagens två luftvärnsbataljoner utvecklas mot att bli mer modulärt uppbyggda i syfte att kunna understödja behovsammansatta stridsgrupper med främst kompanienheter utrustade med robotsystem 70. (Prop. 2008/09:140 (2009), s. 62)

For det første omgjorde de beslutningen fra 2004 om å legge ned luftvernet [Rb97] i 2015. Vi husker at da kunne det ikke levetidsforlenges lengre ble det sagt. Nå kunne det det likevel. Luftvernet hadde nå fått en «strategisk nasjonal betydning» og måtte beholdes. For det andre måtte likevel også luftvernet tilpasse seg den nye tiden med solidaritet og bygge evne med andre militært. Å bli en del av innsatsorganisasjonen innebærte at luftvernet måtte bli «mer modulært oppbyggda i syfte att kunna understödja behovssammansatta stridsgrupper med främst kompanienheter utrustade med robotsystem 70» (Prop. 2008/09:140 (2009), s. 62). Dette kunne bare leses som at det nå fikk en tilleggsrolle i tillegg til punkt- og områdeforsvaret det allerede hadde som oppgave. På spørsmål hvordan, skulle dermed den lille mengden luftvernet en hadde splittes i to, hvor kortholdsluftvernet Rb70 skulle beskytte manøverstyrker, men Rb97 ble stående igjen.

Denne perioden kan derfor leses som et tidsskille også for det langtrekkende luftvernets del. På den ene siden var det tilnærmet irrelevant for den nye innsatsorganisasjonen. På den andre siden en avgjørende betydning for det nasjonale forsvaret. Når det nasjonale forsvaret ikke ble prioritert derfor kapasitetene kortholds- (Rb70) og det langtrekkende luftvernet Rb97 skilles, enten fordi trusselen fortsatt ble sett på som usannsynlig eller fordi grunnleggende luftvernteori som lagdelt luftvern og gjensidig støtte var glemt. Luftverntaktisk og i nasjonal forsvarssammenheng kunne dette derfor blitt en uheldig disponering med tanke beskyttelsen av de antatt viktige objektene Rb97 passet på. Ved å skille Rb70 og 97 var det dermed ingen luftvern- miks (Forsvaret, 2018, s. 51; Forsvarsmakten, 2005, s. 59). Rb97 tatt i betraktningen alderen og teknologien på dette tidspunktet, hadde da sannsynligvis vært meget sårbart selv ved en mobil opptreden, og dermed indirekte større sårbarhet for objektet eller området det beskyttet.

Dette leder videre til en slutning om at det svenske forsvaret sannsynligvis stod i en spagat mellom to helt forskjellige måter å bruke luftvernet på. Beskyttelse av vitale objekter på den ene siden, og luftvernstøtte til hæren på den andre siden. Med den mengden materiell Sverige hadde tilgjengelig på dette tidspunktet verken kunne eller burde disse løses på samme tid. Muligens var beskyttelsen manøverstyrker mer aktuelt i lys av den fortsatte internasjonaliseringen av forsvaret, men eksponeringen av andre sårbarheter ved å gjøre luftvernet som beskyttet dem mer sårbart synes ikke å være vektlagt. Da kan en igjen slå fast at trusselen fortsatt ble sett på som «usannsynlig» i og med at eksempelvis flybaser med de viktige jagerfly-divisjonene stod med svekket beskyttelse. Med andre ord fortsatt Sverige å ta risiko på ikke å ha adekvat luftvern.

Poenget med at Georgia skulle vært en vekkerklokke var jo at Russland igjen viste tendenser til å være truende for Vesten slik Sovjet tidligere hadde gjort. I etterpåklokskapens ville dette ha satt

søkelyset tilbake på nasjonal forsvarsevne og i denne sammenheng styrket luftvernet i stedet for å svekke det, i alle fall ikke splittet det lille man hadde i to. Det ser derfor ut som en logisk brist når det ikke ble satt i gang en anskaffelsesprosess for kjøp av nytt langtrekkende luftvern på tross beslutningen om å gjøre det i år 2000 (Regeringen; Prop. 1999/2000:30 (1999), s. 55, 96), utsettelse til 2015 i 2004 proposisjonen (s. 55), men likevel beslutning om forlengelse i 2008 (s. 62). «Unnlatenheten» kan derfor bare forstås i lys av uvilje til å finansiere forsvaret, uvørne luftverndisponeringer og oppfatningen om at trusselen mot det nasjonale fortsatt var usannsynlig.

Derimot etablerte alle tre forsvarsbeslutningene det langtrekkende luftvernet som en strategisk viktig ressurs for nasjonal forsvarsevne, det endret seg aldri. Derfor bestod det også som våpen på tross av internasjonalisering og reduksjon av Forsvarsmakten. Det var nok heller aldri turet som selvstendig våpen, bare minimalisert og pengene brukt på relevant «innsats» i stedet. Selv om vurderingen var at trusselen var usannsynlig gjennom hele perioden og at strategien både gikk i retning internasjonalt samarbeid på den militære fronten og den industrielle, så virket luftvernet derfor å være godt forankret i det sikkerhetspolitiske Sverige. Det er et viktig poeng i seg selv som også alle forsvarsbeslutninger viser.

3.2 Etter Krim 2014. «En ny sikkerhetspolitisk kontekst»

I denne perioden endret den sikkerhetspolitiske konteksten seg og det langtrekkende luftvernet fikk en slags oppvekkelse. «Små grønne menn» inntok Krim-halvøya i det som etter hvert betegnes som Russlands angrep på Ukraina og urettmessige annektering av Krim. Russlands brudd på folkeretten og vilje til å bruke makt tegnet ikke bare en uhyggelighet for europeerne, men fikk dem også til å skifte militært fokus. Dette gjaldt også Nato, som snudde fra ekspedisjonære stabilitetsoperasjoner tilbake til territorielt og nasjonalt forsvar (Jonsson & Dalsjö, 2020, s. 14).

I Sverige hadde mantraet «alliansfrihet i fred, syftande till neutralitet i krig» blitt erstattet med «alliansefrihet i fred, med mål om solidaritet og kollektivt forsvar i tilfelle krig» (Hellquist & Lundholm, 2021, s. 50) slik solidaritetserklæringen forfektet. [Forfatterne Hellquist & Lundholm krediterer Magnus Petersson for observasjonen].

Hellquist & Lundholm karakteriserer det svenske fokusskiftet som en blanding mellom internasjonale militærbidrags inkrementelle verdi, og avveiningen mellom disse og det nasjonale forsvaret. Samtidig stod «byggingen av sikkerhet sammen med andre» sentralt (Hellquist & Lundholm, 2021, s. 51-52, 56). I den nasjonale sfære fikk avskrekkingen sin renessanse, og begrepet terskel ble metaforen for [gjen]oppbyggingen av nasjonal forsvarsevne og avskrekking (Hellquist & Lundholm, 2021, s. 49; Regeringen; Prop. 2014/15:109 (2015), s. 50).

I byggingen av nasjonal forsvarsevne fikk det langtrekkende luftvernet en fremtredende og viktig rolle igjen. Som samme forsvarsberetning sa: «Utvecklingen i omvärlden har visat behovet av ett nytt luftvärnsrobotsystem med medellång räckvidd» (Regeringen; Prop. 2014/15:109 (2015), s. 75). For luftvernets del medførte det starten på en omvæpning av luftvern bataljonen og starten på anskaffelsen av erstatteren til det tilårskomne Rb97 (s. 75) som vi så egentlig var tilrettelagt for helt tilbake i 1999 (Regeringen; Prop. 1999/2000:30 (1999), s. 99).

3.2.1 Trusselen

Russlands aggresjon mot Ukraina og annektering av Krim i 2014 rystet Vesten. En mannsalder lang periode med fred og stabilitet ble brutt. Slik ble også Østersjøregionen problematisk. I tilfelle en russisk konfrontasjon der mot et av de baltiske landene, ville det også bli utfordrende i et Nato-perspektiv å kunne forsvare regionen. Analyser viste at Nato fikk vanskeligheter med å forsvare deres territorielle integritet uten å måtte gjennomføre blodige motoffensiver, og med risiko for å eskalere (Shlapak & Johnson, 2016, s. 1). I verste fall var det en sjanse for at Nato kunne feile der. Nøkkelen til suksess var å ha styrker der når krigen brøt ut. Kom de etterpå ville det være for sent. Det var slik sett lettere å avskrekke enn å ta opp kampen i ettertid. Derfor burde det prioriteres samtidig med økt finansiering, modernisering, integrering og øvelser i området (Shlapak, 2017).

Geografisk befant Sverige seg i en strategisk frontsoner som vi allerede har lært. Med Kaliningrad-enklaven som en fremskutt posisjon å starte et angrep fra (Colby & Solomon, 2015, s. 26), fryktet man at Russland kunne dominere Østersjøen med sine langtrekkende systemer derfra (Dalsjö & Jonsson, 2021, s. 171). Østersjøens luft- og sjøveier var dermed vitale for hele regionen. Som vi så beskrevet i del to omgir Sverige seg med flere Nato-land og nøytrale Finland i tillegg til inngangene til Østersjøen fra Norge og Russland. Uten kontroll på disse veiene i luften og til sjøs ble det vanskelig å både gi og ta imot militær hjelp fastslo regjeringen (Regeringen; Prop. 2014/15:109 (2015), s. 44).

Sveriges plassering og basestruktur i Sør-Sverige, i tillegg til at øya Gotland ligger midt i Østersjøen, viste seg dermed verdifull i tilfelle Natos kampfly måtte inn i regionen (Shlapak & Johnson, 2016, s. 5). Dette ble støttet blant annet fra USA hvor US Air Force burde dra nytte av Sveriges basestruktur, men også eksempelvis space og cyber ressurser hvor Sverige var langt fremme (Chivvis et al., 2016, s. 3-4). Derfor var også en forverret trussel også en mulighet for Sverige i dette tilfellet, spesielt fordi USA trengte denne tilgjengeligheten og fleksibiliteten i tilfelle forverring i området (s. 6). Men slik bruk var ikke garantert på noen måte all den tid Sverige fortsatt stod utenfor Nato. Alliansefriheten satte sine begrensninger på hvor langt integrasjon og militærsamarbeid kunne gå (Dahl, 2021, s. 172).

Fra svensk hold var det særlig den økende trusselen fra de ballistiske missiler som fikk oppmerksomhet. I sin omverdensanalyse ble det notert at spredningen av ballistiske missiler motiverer for større satsing på ballistisk missilforsvar [BMD] i Nato (Försvarsberedningen; Ds. 2013:33 (2013), s. 78). Blant annet utviklet Gulfstatene egne missilforsvarssystemer som svar på Irans politikk i området (s. 86). På samme måte er Natos BMD stort sett amerikansk (s. 78-79). «BMD is defensive measures designed to destroy attacking enemy BMs, or to nullify or reduce the

effectiveness of such attack. Integration of BMD systems will allow for a defense in depth, with the potential for multiple engagements that increase the probability for success» (Joint Publication (JP) 3-01, 2018, s. (I-6)).

Ballistiske missiler var særlige egnet for å projisere makt i regional og strategisk sammenheng ved å kunne angripe fra veldig lang avstand (Department of the Army, 2020, s. (3-3)). Med rekkevidde 400 km og kunne disse Iskander-M taktiske ballistiske missilene nå svensk fastland. Russland truet med å plassere ut disse, angivelig som et svar på Natos missilforsvarsutvidelse i området, men ifølge Russlands egen bevæpningsplan skulle disse sannsynligvis vært plassert ut tidligere likevel (Forsvarsberedningen; Ds. 2013:33 (2013), s. 148). Det hevdes sågar at de første Iskander-missilene ble utplassert i 2012 (Dalsjö & Jonsson, 2021, s. 171). Dermed kunne en bli forledet til å tro at utplassering av missiler i Kaliningrad og hendelsene på Krim sammenfalt i tid. Det gjorde de ikke, og så heller ikke ut til å ha en sammenheng. En må derfor skille disse hendelsene, det er viktig.

Iskander-M er en familie missiler som kan skytes fra land, vann og lufta. De har en rekkevidde på 400-500 km fra bakkenivå til 700-750 fra luftbårne plattformer. Iskander-M kommer både som kryssermissiler (cruise missiles, CMs) og taktiske ballistiske missiler (tactical ballistic missiles, TBMs), og de manøvrerer. De ballistiske missilene har en rettere bane enn kryssermissilene, dels fordi de har høyere fart og dels fordi de har en brattere flygebane. Kryssermissilene er på sin side mer manøvrerbare fordi de følger terrenget, men flyr derfor også saktere (Dalsjö & Jonsson, 2021, s. 176-177). Både TBM og CM er vanskelig å ta ut. Mottiltakene er som vi har sett i del to, helst en blanding mellom både aktive og passive, men i missilforsvaret har de passive mindre betydning. TBM kommer inn i bratt vinkel og med høy hastighet og krever et reaksjonssterkt luftvernssystem med mye ildkraft. CM kommer inn lavt, under horisonten og radardekningen og krever derfor også mer sensorkapasitet. Reaksjonstiden kan være like kort, men krav til ildkraft likevel noe mindre siden de flyr saktere (Forsvaret, 2018, s. 55-56). I det amerikanske luftvernrepertoaret er det dette Patriot-launcheren er særlig egnet for. Den er spesielt vektet mot ballistiske missil, men kryssermissil som en sekundær-rolle. Da er det i så fall den gode sensorkapasiteten som kan komme til nytte ved å dekke aksene disse vil følge inn mot målet sitt (Department of the Army, 2020, s. (8-6)). Samtidig var det mest sannsynlig færre missiler tilgjengelig i Kaliningrad enn hva det var potensielle mål skal vi tro Dalsjö og Jonsson (Dalsjö & Jonsson, 2021, s. 176). Russerne hadde i tillegg vist seg tradisjonelt dårlige på taktisk etterretning og evnen til å ha en oppdatert oversikt over plasseringen av mobile systemer (Solli & Wilhelmsen, 2022). Det bør bli utnyttet til egen fordel for å gjøre luftvernet mindre sårbare mener de.

Men passive tiltak har mindre effekt på langtrekkende missiler. Den indirekte luftverneffekten regjeringen framholdt på millenniumskiftet (Regeringen; Prop. 1999/2000:30 (1999), s. 41) minsket dermed betraktelig med introduksjonen av avstandsleverte missiler (Beran & Cohen, 2020, s. 29). Utviklingen viste at det dermed var behov for et nytt langtrekkende luftvernsystem som kunne møte denne trusselen (Regeringen; Prop. 2014/15:109 (2015), s. 75).

Det skjedde likevel lite før Russland angrep Ukraina og annekterte Krim våren 2014. Først da kom det konkrete føringer og intensjoner på hva som var relevant for anskaffelsen av det nye langtrekkende luftvernet. For det første var forsvarsevnen avhengig av «et avansert motmiddel» i stridens første fase, for det andre tilstrekkelige mengder avansert luftvern (Försvarsberedningen; Ds. 2014:20 (2014), s. 124). Vi ser altså både evne og mengde plutselig spille inn. Uten dette kunne man ikke oppnå tilstrekkelig terskeeffekt (s. 124) mente regjeringen. Videre skulle Arméen være i stand til å forsvare «flygbaserna, Stockholm och Gotland» med langtrekkende luftvern (s. 126). Dermed ble vitale objekter og områder igjen viktige for luftvernet. En kan da anta at luftvernet fikk en konsoliderende funksjon rundt beskyttelsen av disse, ikke splittet på to roller slik det ble besluttet i 2008.

Siden mangelen på moderne luftvern var en av de største svakhetene i forsvarsorganisasjonen, stilte det noe som lignet et krav om at nytt langtrekkende luftvern nå måtte kjøpes inn (Försvarsberedningen; Ds. 2014:20 (2014), s. 131). Kravet gikk så langt at det til og med antydte hvilket system som skulle anskaffes: «långräckviddigt luftvärn är exempel på dyra system som vi troligen bör köpa utifrån, exempelvis Aster 30 och Aster 15» (s. 132). Det ble også poengtert at dette var en svært kostbar anskaffelse, men at tiden var inne for å gjøre skarpe prioriteringer kunne gjøre den mulig (s. 78, 142). For fjerde gang på rad hadde det langtrekkende luftvernet blitt stadfestet som avgjørende for svensk forsvarsevne.

Trusselen fra Kaliningrad kombinert med et mer revisjonistisk Russland bidro på denne måten å gi prioritet til luftvernet igjen. Selv om Aster-systemene nevnes eksplisitt som eksempel på langtrekkende systemer som Sverige trengte, så var det fra svensk hold bevissthet rundt at øvrig europeiske missilforsvaret i hovedsak var amerikansk (Försvarsberedningen; Ds. 2013:33 (2013), s. 78-79). Slutningen er derfor at utplasseringen av de ballistiske missilene kun bidro til bevisstgjøring av at dette var en trussel Sverige ikke hadde motmidler mot. Den svenske luftvernsystemteknologiske beskaffenhet var med andre ord forbigått, også delvis bevisst fra svensk hold. Derimot motiverte Russlands annektering av Krim for en fortgang av prosessen med å anskaffe langtrekkende luftvern, som for øvrig hadde vært like viktig for svensk forsvarsevne hele tiden.

3.2.2 Terskelheving og økt forsvarsevne

Det ble hevdet at om Sverige eller Finland skulle bli med i Nato, eller at et BMD-system blir plassert ut i Norge, så ville Russland erklært det som en trussel mot nasjonale sikkerhet og iverksette mottiltak, eksempelvis ved å ta kontroll over sjøveiene eller baser i Østersjøen (Eggen, 2021, s. 31). Forutsatt at Patriot ses på som et BMD-system av Russland, og at dette anskaffes av Sverige og plasseres ut eksempelvis i Ronneby i Sør-Sverige, vil det da være en rød klut for Russland?

I försvarets första fas så är avancerade motmedel (med vilket här avses tillräckliga mängder av avancerat luftvärn, kvalificerat stridsflyg, egna kryssningsrobotar och skydd av egna ledningsstrukturer) det avgörande. Motmedel av dessa slag är kostsamma, men utan dem uppnås ingen tröskeffekt. (Försvarsberedningen; Ds. 2014:20 (2014), s. 124)

Det er flere måter å øke forsvarsevnen på, men det er få måter å gjøre det raskt på. Forsvarsevne handler dypest sett om kapasitet til å møte trusselen, reaksjonsevne og relevant teknologi, taktikk og prosedyre i møte med den, og ikke minst det å være forberedt på en troverdig avskrekkende måte. Slik påvirker man kost – nytte kalkylen til motstanderen med håp om at signalet er så sterkt at har en avskrekkende effekt.

Målet med økt forsvarsevne er på denne måten økt avskrekking. Det handler om å etablere en terskel som så høy at motstanderen ikke ser det formålstjenlig å trå over. Den amerikanske økonomen og professoren T.C. Schelling beskriver avskrekking som overbevisningen hos motparten om at hvis han angriper så påfører det ham så alvorlige konsekvenser at det ikke er verd å ta dem (Schelling, 2008, s. 37, 40). I dette ligger det en forutsetning av motparten forstår det maktspråket som snakkes, altså det forsvareren prøver å kommunisere (s. 38). På denne måten ligger det i avskrekkingens natur at initiativet blir overført til motparten (s. 45). En måte å gjøre dette på er å sette opp en snubletråd. En snubletråd kan i utgangspunktet være en liten og for så videt underlegen styrke, men som er plassert på et strategisk sted og vil i tilfelle angrep utløse en mye større situasjon eller konflikt (s. 47). Schelling legger til at avskrekkende trusler ofte er defensive (s. 75).

I den svenske militærstrategiske doktrinen beskrives avskrekking som at forsvaret sammen med totalforsvaret skal utgjøre en terskel for den som vil angripe Sverige. Denne avskrekkingen skapes gjennom troverdighet i forsvarsevnen, tilgjengeligheten av operative styrker og et nært samarbeid med andre «myndigheter, företag, stater och organisationer» (Försvarsmakten, 2016, s. 6). Her ser vi de samme mekanismene som Schelling beskriver. At svensk forsvarsevne må være troverdig for å virke avskrekkende, at den blir troverdig når den er oppsatt med operative og tilgjengelige styrker og

at disse også er en del av et mye større forsvarskonsept – totalforsvaret. Totalforsvaret som ellers alltid har vært en vesentlig del av svensk forsvarsevne (se f.eks. (Hultqvist, 2019, s. 148; Kämpe, 2021; Regeringen; Prop. 2014/15:109 (2015), s. 49).

Luftvernet ble beskrevet som en selvsagt del av det å oppnå tidlig terskeeffekt (Jönsson, 2016, s. 18). Dette kjenner vi også igjen fra Schellings forklaring om at avskrekkingens midler som regel er defensive. På denne måten er luftvernet av relativt stor betydning for avskrekkingen fordi det kan stå på høy beredskap med rask reaksjonsevne, over lang tid, og med en bevegelighet som gjør det vanskelig å forutsi hvor det befinner seg.

Terskel-begrepet gikk igjen i flere kilder, blant annet i forsvarbeslutninger og i den militærstrategiske doktrinen (Försvarsmakten, 2016, s. 6), men også i sammenheng med luftvern (Försvarsberedningen; Ds. 2014:20 (2014), s. 124). Det er derfor viktig å se nærmere på hva som mentes med begrepet og hva det betød for luftvernet.

Dalsjö argumenterte for at det fantes fem dimensjoner av begrepet terskel og fremhevdte at det hadde to betydninger: avskrekking og forsvar. I all enkelhet gikk avskrekkingen ut på å ha utplassert styrker på forhånd, eksempelvis i et utsatt område slik forklart ovenfor. Hvis denne avskrekkingen feilte handlet det om forsvar og da gjaldt det å hindre eller sinke motstanderen. De fem dimensjonene av terskel kunne dermed ses på som 1) viljemarkering og signalering, 2) avskrekking mot angriperen, 3) en alarmklokke, 4) et hinder for angriperen og støtte til forsvareren og 5) en snubletråd som dro inn andre stater om avskrekkingen mislykkes (Dalsjö, 2017, s. 24).

Luftvernet passer inn i alle fem dimensjonene og er således meget godt egnet for å skape terskel-effekt. For det første er en utplassering luftvern på eksempel Gotland både en viljemarkering, signalering og avskrekkende tiltak fordi dets egenskaper tilsier at det kan stå der lenge, det kan reagere raskt og det vil ha dødelig effekt mot lufttrusler, særlig bemannede plattformer, og dermed koster en angriper dyrt. For det andre vil det fungere både som en snubletråd og som en alarmklokke slik også Schelling nevnte, men også fordi det kan nekte adgang til området via luftveien. Et eventuelt angrep vil i så fall påkalle stor oppmerksomhet slik Schelling forklarte.

Men avskrekkingen vil ikke virke hvis det er et kjent hull i luftvernparaplyen, altså at det er kjente svakheter i forsvarsevnen. En slik svakhet kan eksempelvis være manglende evne til å ta ut mål i høyere høyde eller manglende evne til å ta ut ballistiske missiler. Avskrekkingen feiler når angriper setter inn ressurser som utnytter disse sårbarhetene og forvolder skade uten at forsvareren kan gjøre effektive mottiltak.

Den svenske sårbarheten lå i denne sammenheng i aldrende og få luftvernssystemer som verken hadde evne til å skyte ned TBM eller CM. Dermed mistet det også evnen til å passe på viktige objekter (Försvarsberedningen; Ds. 2014:20 (2014), s. 61-62, 126). I følge den amerikanske forsvarsanalytikeren Nordenman ble Sverige på denne måten et svake punkt i regionen fordi det manglet både lagdelt- og moderne luftvern (Nordenman, 2016, s. 6). Dette krevde i sin tur at USA burde ta større lederskap og sørge for større kapasitetsoppbygging i regionen mente Nordenman (s. 2-3).

Fra amerikansk side var det også ønskelig å øve i Sverige. I forbindelse med Nato-øvelsen Cold Response i 2016 uttalte den amerikanske generalen Ben Hodges at USA gjerne ville øve sammen med bruk av sitt Patriot-system i Sverige: «Det vil sende et signal til Russland om at Nato har høynet beredskapen i Østersjøregionen», skal han ha sagt ifølge stortingsrepresentanten Hans Wallmark (Skriftlig fråga 2015/16:949 (2016)). Dette viste både det langtrekkende luftvernets betydning i Sverige og USAs ønske om å avskrekke Russland i regionen. Og samtidig sikre egen operasjonell frihet i tilfelle konflikt eksempelvis i de baltiske statene. Anskaffelsen av Patriot kan slik sett ses på som et «kinderegg» – Sverige fikk langtrekkende luftvern, USA avskrekket Russland og sikret egen amerikansk operasjonsfrihet i Østersjøregionen.

Valg av Aster30-systemet kunne i denne sammenheng prinsipielt gjøre samme nytten bortsett fra at Sveriges bånd til USA neppe ville blitt styrket ved å velge det fransk/italienske systemet. Om et fransk system ville styrket USAs og Natos rolle i regionen skal ikke sies, men det var få eller ingen spor av fransk/italiensk interesse og initiativ til å bidra til sikkerhet i den nordiske regionen. Det er kanskje også uforholdsmessig å sammenligne USA og Frankrike/Italia på denne måten, men Frankrikes ikke-deltagelse i Nato-styrken Enhanced Forward Presence (eFP) i Baltikum sier jo noe (NATO, 2021). eFP var på dette tidspunktet en multinasjonal innsatsstyrke plassert i den østlige delen av alliansen for å demonstrere samhold og gi klart «budskap om at angrep på én av alliansens medlemmer vil være et angrep på alle» (NATO, 2021). Franske strategiske interesser går dessuten første og fremst i retning sørover (Matlary, 2018, s. 272).

Så hvorfor var ikke Patriot i Sør-Sverige en rød klut for Russland, og hva hadde det å si for svensk terskel og forsvarsevne?

Det kan i enkel forstand handle om to ting, og mest sannsynlig en kombinasjon av disse. Den ene at luftvern er et grunnleggende defensivt våpen slik vi lært i del to. Motstanderes langtrekkende systemer virker truende hvis det båndlegger bevegelser i eksempelvis eget luftrom. Man må anta at dette også var en av grunnene til at Russland «fryktet» Natos missilforsvar. Men realiteten var jo at

dette missilforsvaret kom som en konsekvens av spredning av blant annet ballistiske missiler
Russland slik Vesten så det (Försvarsberedningen; Ds. 2013:33 (2013), s. 78).

Det leder videre til den andre forklaringen om at avskrekking bare virker på den måten motstanderen
forstår den på slik Schelling beskriver. Patriot er de facto et våpensystem som både er designet for,
kan og har virket sammen med andre Patriot-systemer i lang tid (Department of the Army, 2020;
Fashola, 2020). Svensk Patriot vil dessuten ha datalinken Link-16 (Ehn, 2021) som gjør at det deler et
nær sanntidsbilde med andre luftvernssystemer og luftplattformer som er på samme datalink. Link-16
er en Nato-datalink som etter all sannsynlighet alle Nato-land operer på. Svensk Patriot kan dermed
ses på som en del av det europeiske missilforsvaret siden det på den ene eller andre måten kan
kobles sammen med langt de fleste systemene i området (Missile Defense Project, 2018), tyske,
nederlandske eller amerikanske om det skulle være det.

Etter all sannsynlighet kjenner Russland Patriots kapasitet, rolle og virkemåte. Når Sverige nå innfører
systemet i sitt forsvar, kan en bare forstå det som at det er Nato som er den røde linjen for Sverige,
ikke hvilken type luftvernssystem det anskaffer. Dermed kan en bare forklare den røde linjen ved å
utplassere langtrekkende luftvern [missilforsvar] i Norge som at Russland velger å se det som en rød
klut. Dette stemmer også godt overens med den dagsaktuelle russiske argumentasjonen at Nato
utvider for mye østover før de angrep Ukraina. Den reelle frykten ligger i innskrenkningen av egen
innflytelsessfære, ikke i at Nato skal bruke forsvarsevnen sin mot Russland (Haaland & Holtsmark,
2022). På tilsvarende måte vil en eventuell anskaffelse av langtrekkende luftvern i Norge,
eksempelvis av Patriot, heller ikke være en rød linje for Russland.

En kan slå fast at langtrekkende luftvern er en vesentlig del av den svenske forsvarsevnen, og at det
har stor betydning for det å skape terskel og avskrekking. Avskrekkingseffekten ligger på denne
måten i om man har evne og vilje til å svare på et angrep slik Schelling sier, og at motparten forstår
det på samme måten. Luftvern er i så måte ikke først og fremst et middel man kommuniserer
avskrekking med, men derimot et vesentlig element i forsvarsevnen som igjen skaper en betydelig
terskel.

3.2.3 Hultqvist-doktrinen

Forsvarsminister Peter Hultqvist har betydd mye for økningen i den svenske forsvarsevnen skal vi tro pressen og alt som har skjedd i Försvarsmakten de siste årene. Finansiering økte med 50 % sammenlignet mellom budsjettproposisjonene i 2013 og 2021 (Regeringen; Prop. 2012/13:1 (2013); Regeringen; Prop. 2020/21:1 (2021)), og en rekke bilaterale avtaler har blitt inngått de siste årene. Disse er et håp om gjensidig støtte i tilfelle krise, men samtidig en manøvrer rundt det mest sensitive – Nato-spørsmålet.

Til og med pressen avholdt Hultqvist som en stødig forsvarsminister: «Tack och lov tog delar av borgerligheten sitt förnuft till fånga tidigare i höstas och lät Hultqvist stanna på sin post.» (Expressen, 2017). Der har han også blitt kalt regjeringens mest leveransesikre minister (Expressen, 2017).

Men kritikere mente at Hultqvist bare plukket de lavt-hengende fruktene, og unngikk det som virkelig betyr noe for svensk forsvarsevne; nemlig Nato-spørsmålet. En av dem var Robert Dalsjö, hans poeng var at Sverige var rask med å svare på Russlands aggresjon mot Krim, men sen med å gjøre noe med den. Med det mente han at finansieringen lot vente på seg og årsaken finner man i partipolitikken sier han. Hultqvist fikk på denne måten ikke tatt grep om det viktigste. Sosialdemokratene, som er Hultqvists parti, var på denne måten mer villig til å finansiere forsvaret enn å melde seg inn i Nato ifølge Dalsjö (Dalsjö, 2019, s. 105).

Wieslander mener Hultqvists politikk, som populært har blitt kalt «Hultqvist-doktrinen», først og fremst var et uttrykk for den veien Sverige gikk etter Ukraina-krisen. Med trykk på å bygge nasjonale kapasiteter, inngå en rekke bilaterale avtaler og fortsatt stå for en regelbasert verdensorden gjennom en tøff retorikk mot Russland var dette linjen regjeringen fulgte (Wieslander, 2021, s. 2). Her mener hun Sverige feiler hvis målet var å være nøytralt. For det første krever nøytralitet restriktiv og forsiktig holdning til internasjonalt samarbeid og integrasjon. For det andre bør småstater navigere meget forsiktig mellom stormakter for ikke å provosere noen av dem mener hun. Og for det tredje, siden Hultqvist-doktrinen prøvde å kombinere nøytralitet med integrasjon, oppstod det en tydelig diskrepans mellom allianseteori og småstat-strategier (s. 2). Dette ble støttet også av andre som pekte på at Sverige hadde et troverdighetsproblem, at det eksisterer en diskrepans mellom solidaritetserklæringen og den militære forsvarsevnen den tilsa alliansefrie Sverige burde ha (Preiholt, 2018, s. (IV), 68). I grunn ligner det på den samme idealistiske holdning mellom prinsipiell alliansefrihet på den ene siden, og på den andre siden behovet for støtte fra andre som den britiske ambassadøren uttrykte frustrasjon over i sin rapport fra Stockholm som vi så i del to.

Dalsjö kalte dette et svensk «avskrekkingsunderskudd». Sverige avslørte dette ved å snike til seg litt sikkerhet fra USA, samtidig som det formelt tok avstand fra Nato-medlemskap (Dalsjö, 2019, s. 93). Men både Wieslander og Dalsjö mente at et svensk Nato-medlemskap for tiden så usannsynlig ut (Dalsjö, 2019, s. 106; Wieslander, 2021, s. 16). Samtidig var veien tilbake til det et isolasjonistisk og solid forsvar [slik det var i under Den kalde krigen] altfor kostbart i et nøytralitetsperspektiv (Dalsjö, 2019, s. 104; Wieslander, 2021, s. 16).

Dalsjö argumenterte derfor med at Sverige måtte tilpasse sitt forsvarskonsept til den nye virkeligheten – post-Krim, solidaritetserklæringen og svensk forsvarsevne. Først burde Sverige forlate den tradisjonelle deterrence by denial og heller ha en deterrence by punishment strategi. Så burde Sverige, siden det er en stat som ikke kommer til å slå først, utvikle evnen til å klare å absorbere et initielt angrep fra aggressoren, for så å slå tilbake senere. Det tredje Sverige burde satse på var å forberede hjelp og mottak fra vestlige stater i størst mulig grad, særlig fra USA mente han (Dalsjö, 2019, s. 99). Forskjellen på deterrence by denial og deterrence by punishment er at denial handler om å overbevise fienden om at et angrep er fånyttet, enten at det blir tap, at slaget drar ut i tid eller rett og slett blir for kostbart. Punishment er når den fiendtlige handlingen skjer, eller kanskje til og med har lyktes, så skal motstanderen straffes, kanskje til og med i områder som ikke er i nærheten av der konflikten skjer (Bowers, 2018, s. 2-3). Og her har Dalsjö et poeng i forhold til Sveriges forsvarsevne. Mens denial krever store styrker, kapable styrker eller strategisk plasserte styker, er punishment offensiv maktprojeksjon slik som langtrekkende våpen og plattformer som eksempelvis stealth-flyet F-35, og langtrekkende kryssermissiler (Bowers, 2018, s. 3).

Slike long-range conventional precision-strike (LRS) kan dessuten komplisere både militær planlegging og det sikkerhetspolitiske. Isolert sett kan LRS bidra til avskrekking, terskelheving og det å skape en faktor motstanderen må ta hensyn til (Salonius-Pasternak, 2020, s. 18). For småstater og ikke-allierte stater slik som Sverige, har langtrekkende kapasiteter i dag bare marginal innvirkning på avskrekkingseffekten mener Salonius-Pasternak. Særlig når man sammenligner med faktorer som samfunnets motstandskraft, totalforsvar og et komplett/solid forsvar. Imidlertid vil langtrekkende kapasiteter kunne påvirke taktisk og operasjonelt, eksempelvis gjennom å åpne for nye muligheter og håndtere skalering (skape trussel). Likevel er det usannsynlige at en småstat som Sverige med en grunnleggende defensiv strategisk natur vil tenke offensivt på denne måte mener han. Derimot kan LRS spille en rolle i framtidig forsvarssamarbeid, da igjennom operasjonell planlegging, kommunikasjon og eskaleringshåndtering (Salonius-Pasternak, 2020, s. 19). Langtrekkende luftvern likevel ikke relevant i denne sammenheng siden det er defensivt. Det vil i så fall være hvis det blir

plassert slik at det kan skape nektelse av bruk av rom i motstanderens luftrom, eller debris-problematikk som følge av at nedskutte vrakdelar faller ned på ukontrollert område.

Endring av et forsvarskonsept på denne måten vil dessuten være en stor snuoperasjon, spesielt for et land som i over 200 år har bygd sin sikkerhet på nøytralitet og alliansefrihet. Samtidig gir ny teknologi også nye muligheter som en bør utnytte til egen fordel. En konseptuell endring må derimot komme fra en strategi, doktrine eller noen i statslederskapet. Men i den militærstrategiske doktrinen fra 2016 (MSD 16) som for øvrig heter «Sverige ska försvaras», fantes ingen spor av straff- punishment. Derimot finner en alle elementene fra konseptet deterrence by denial der, altså klassisk avskrekking. Kanskje det tydeligste og mest åpenbare at den solidariske sikkerhetspolitikken skulle bidra til å bygge sikkerhet med andre og særlig USA (Försvarsmakten, 2016, s. 38). At forsvarsmakten skulle utgjøre en terskel (s. 6), og at «troverdighet og synlighet var avgjørende komponenter for å forebygge et væpnet angrep» (s. 63).

Ministerstyre så vi i del to bli brukt som et negativt begrep om en svensk minister som prøver å blande seg i faglige forhold. Det er derfor heller ingen uttalt forsvarsstrategi å spore fra øverste hold i svensk politikk. Wieslander poengterer derimot at det sosialdemokratiske partiet i lang tid har dominert svensk politikk, og at partiet også har delvis anti-amerikanske fraksjoner i seg. Så selv om den liberal-konservative regjeringen i 2014 var klar for å skrote nøytraliteten til fordel for et Nato-medlemskap så var ikke Sverige klar for det enda mente hun (Wieslander, 2021, s. 16).

Dette viser at selv om Sverige søkte sikkerhetssamarbeid vestover og aller helst hos USA, så eksisterte det fortsatt sterke bindinger til de historiske forholdene som nøytraliteten og alliansefriheten representerte. Ei heller så det ut til at forsvaret endret seg i betydelig grad, i alle fall ikke konseptuelt selv om forsvarsevnen igjen ble satt prioritet på. Kanskje derfor illustrer Sveriges sikkerhetspolitiske doktrine også best med Hultqvists eget sitat fra 2014: «Försvara Sverige i Sverige är viktigast» (Hultqvist).

3.3 2018 – d.d. «Beslutningen tas – hva nå?»

I siste periode tas beslutningen om å anskaffe Patriot. Beslutningen fikk mye oppmerksomhet i pressen og i det politiske miljøet hvor det blant annet ble påstått at anskaffelse både var for kostbar og gav for lite luftvern for Sverige.

Anskaffelsen fulgte den offisielle prosessen og prosedyren ført av anskaffelsesmyndigheten FMV, men den synes også å ha blitt påvirket av sikkerhetspolitiske, strategiske så vel som historiske forhold. Anskaffelsesprosessen fikk samtidig fram luftvernets verdi i svensk forsvarssammenheng, og spesielt det langtrekkende luftvernet som strategisk komponent i Försvarsmakten og beskyttelsen mot taktiske ballistiske missiler.

Når anskaffelsen ble sett i en bredere sammenheng og større målestokk var det interessant å se om den kunne være en del av en større europeisk trend, eller om den stod som noe særskilt svensk. Det ble eksempelvis framholdt fra svensk hold at anskaffelsen skjedde rekordraskt fra avgjørelsen ble tatt til det første materiellet ankom (Försvarsmakten, 2021b).

Mens dette skrives ser det ut til at Sverige [og Finland] er på vei inn i Nato. Når Natos stats- og regjeringssjefer møtes i Brussel i juni, kan svenskenes søknad få stemplet «godkjent som medlem». Sverige som Nato-medlem har vært en nærmest utenkelig problemstilling inntil nylig (se f.eks. (Dalsjö, 2019, s. 106; Wieslander, 2021, s. 16; Ydén et al., 2019, s. 15)). Utenforskapet blitt betegnet som både Sveriges forsvarsdilemma (Petersson, 2012, s. 225), og Sveriges avskrekkingsunderskudd (Dalsjö, 2019, s. 105) nå i nyere tid. Skal 2022 bli et strategisk og historisk vendepunkt også i denne sammenheng?

3.3.1 Valget faller på Patriot

Til tross for at alt pekte i denne retningen ble beslutningen om anskaffelse av Patriot til dels kontroversiell (Expressen, 2017). Den skulle også etter hvert bli gjenstand for grundige undersøkelser i Riksdagens kontrollorgan konstitusjonsutskottet (KU) da to opposisjonspolitikere begjærte granskning av anskaffelsen:

Tisdagen den 7 november meddelade regeringen att de hade avgjort frågan rörande typval av medelräckviddigt luftvärnssystem. Beslutet fattades bara timmarna efter att försvarsminister Peter Hultqvist haft ett möte med USA försvarsminister James Mattis i Helsingfors. Huruvida frågan om Sveriges inköp av det amerikanska luftvärnssystemet diskuterades eller inte har dock försvarsministern vägrat kommentera.

Beskedet om att regeringen bestämt sig för det amerikanska patriotsystemet har dock ifrågasatts från flera olika håll.

Den normala ordningen är att FMV hanterar inköp av krigsmaterial på uppdrag av försvarsmakten. Enligt uppgifter till Dagens Industri har det dock framkommit uppgifter om att myndigheten blivit överkörda när regeringen beslutade om inköpet.

"Det är en samling människor närmast i chock. Det har gått långt när personal på FMV talar om ministerstyre" uppger en källa till Dagens Industri.

Andra företrädare för FMV hävdar samtidigt att allt gått enligt regelboken och att de inte känner till något om den interna kritiken. (KU-anmälan 2017/18:21 & Dnr. 784-2017/18 (2017))

På bakgrunn av regjeringens avgjørelse om å kjøpe Patriot leverte riksdagsrepresentantene Mikael Jansson og Roger Richtoff en anmeldelse til konstitusjonskomiteen og ba om en granskning av avgjørelsen. De mente beslutningen var feil og heller burde valgt konkurrenten Aster30. Særlig kostnad, teknologi og at anskaffelsen bidro lite til svensk industri ble kritisert. De ba derfor om at selve beslutningen skulle gjennomgås, samt grunnlaget for den:

Ekonomiskt och förmågemässigt är det fransksvenska alternativet Aster-30 med svensk radar klart bättre än amerikanska Patriot. Patriot täcker bara 120 grader och har 80-tals teknik som är vid vägs ände. Aster-30 är ett modernt system som täcker 360 grader och kopplat med svensk radar som är världsledande så blir den faktiska skjutradien större. För samma belopp som en bataljon Patriot kostar så kan vi få betydligt bättre men också mer luftvärn om vi

beställer det fransksvenska alternativet. Det rymmer också lösningar för robotluftvärn på visbykorvetterna.

Då dessa fakta måste anses vara väl kända av regeringen framstår deras agerande i frågan som mycket tvivelaktigt. Konstitutionsutskottet bör därför utreda hur regeringen hanterat beslutet om att köpa in patriotsystemet samt hur ärendet beretts. Det bör också utredas om det finns grund för de uppgifter som framkommit i media gällande anklagelserna om ministerstyre som riktats från uppgiftslämnare på FMV. En central fråga bör vara huruvida regeringen i praktiken övervägt andra alternativ än Patriot, samt vilket underlag som legat till grund för det aktuella beslutet. Då frågan rimligtvis kan anses vara en fråga av stor utrikespolitisk betydelse, bör utskottet vidare klargöra huruvida regeringen levt till sin grundlagsfästa skyldighet att informera och överlägga med utrikesnämnden. (KU-anmälan 2017/18:21 & Dnr. 784-2017/18 (2017)).

Konstitusjonsutskottet (KU) har som oppgave å granske om regjering og ministre følger de fastsatte regler for sitt arbeide. Riksdagens medlemmer har rett til å anmelde ministre til KU, som igjen undersøker om det er gjort feil i en sak (Riksdagen, 2022).

KU konkluderte med at «[utskottet] har inte något att anföra mot regeringens agerande i detta granskningsärende» og mente at regjeringen har holdt seg innenfor det mandatet Riksdagen gav den for anskaffelsen av nytt langtrekkende luftvern (Konstitutionsutskottets betänkande 2017/18:KU20 (2018), s. 210). Det poengterte videre at Försvarspolitisk inriktningsproposition la til rette for at det skulle anskaffes nytt luftvern til to av bataljonene i inneværende periode (s187). At et Statement of intent (SOI) lå til grunn mellom Sverige og USA om retning og fremtidig samarbeid på forsvarsområdet, herunder «interoperabilitet, øvingar og utbildning, materielsamarbeide, forskning og utvekkling samt multinationella operationer» (s188). Både Försvarsöverenskommelsen 2017 og Budgetpropositionen för 2018 la til rette for økt operativ evne inklusive anskaffelsen av nytt langtrekkende luftvern fordi det var «väsentlig för Sveriges säkerhet» (s188). Og at anskaffelsen hadde fulgt de regler som gjaldt for «upphandling på försvars- og säkerhetsområdet», herunder «Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/81/EG av den 13 juli 2009», men også at regjeringen kunne gjøre unntak når det gjaldt «upphandling av vapen, ammunition og krigsmateriel om det rör rikets väsentliga säkerhetsintressen (1 kap. 9 § LUFSS)» (Konstitutionsutskottets betänkande 2017/18:KU20 (2018), s. 199).

I granskningen av beslutningen fantes det dermed ingen grunnlag i insinuasjonen om til at spillereglene ikke ble fulgt, ei heller at anskaffelse var utsatt for «ministerstyre» av FMV. Det ville jo vært om Hultqvist selv en dag ble tatt for ministerstyre når han selv kritiserte det så sterkt ved en tidligere anledning som vi så. Som TT meldte ble beslutningen derimot tatt på bred politisk front og samtlige koalisjonspartier stilte seg bak den (Tidningarnas Telegrambyrå (TT), 2017b).

Likevel var dette den dyreste anskaffelsen nest etter JAS Gripen med en størrelsesorden på 10-12 milliarder svenske kroner (Tidningarnas Telegrambyrå (TT), 2017b), så kostnadsbemerkningen fra opposisjonen var betimelig. Også forsvarsminister Hultqvist synes å være bevisst problemstillingen og så faren for at Patriot kunne bli «en gökunge» (Tidningarnas Telegrambyrå (TT), 2017b). Han vektla senere i et intervju at behovet hadde blitt nøye analysert i den offisielle anskaffelsesprosessen og et av argumenter som talte for Patriot var blant annet at var et veldig kapabelt system som hadde en verifisert kapasitet mot taktiske ballistiske missiler (Hultqvist, 2019, s. 149).

Den svenske hærsjefen Karl Engelbrektson var mer presis når han fortalte hvorfor nettopp Patriot ble valgt. «Vi köper det här för att komplettera vårt försvar och vår tröskeeffekt (...) [Patriot er] ett väl beprövat system med en hög leveranssäkerhet både när det gäller effekt och bedömda kostnader». På spørsmål om hva som motiverte for anskaffelsen så svarte han at «kombinationen av tidsförhållanden, det förändrade omvärldsläget med en förmåga att behöva kunna ta ned ballistiska missiler och att det uppfyller den materielförsörjningsstrategi som vi ska följa» (Tidningarnas Telegrambyrå (TT), 2017a)

Spørsmålene som dermed gjenstår å se på er om systemet faktisk er teknisk up-to-date, og om det ble besluttet å anskaffe nok Patriot-materiell. Som så ofte ellers i forsvarsmateriellsammenheng så er mengden materiell av stor betydning for hva som skal/kan forsvares og ikke. Dette så vi for luftvernets del også i prinsippet mengde [første «m» i M3I] i del to. På denne måten er det like mye et filosofisk spørsmål som et operativt spørsmål, eller sagt på en annen måte- kvalitet eller kvantitet.

Sjefen for anskaffelsesprosessen Joakim Lewin, mente det var en balansegang, men at «man kan alltid säga att det är för lite» (Tidningarnas Telegrambyrå (TT), 2017a). Finland måtte gjøre samme avveining da de skulle anskaffe middelsrekkevidde luftvern, NASAMS⁶ II eller Buk-M1. Den finske forsvarssjefen, admiral Kaskeala, var mer billedlig og retorisk når de gikk for «Volvo»: «Do we buy one Cadillac or four Volvos?» (Jonsson & Dalsjö, 2020, s. 132). Uttalelsen viste finnenes filosofi med å velge kvantitet foran kvalitet. I dette tilfellet NASAMS II med kortere rekkevidde foran et annet

⁶ Norwegian Advanced Surface-to-Air-Missile System

system med «bedre performance». Og slik har finnene alltid tenkt ifølge Häggblom (Jonsson & Dalsjö, 2020, s. 132).

En slik filosofi kan en ikke se i den nåværende svenske strategien, i alle fall ikke på luftvernensiden. Selv om luftvernet hadde en betydelig størrelse på 90-tallet med i alt 16 luftvernbataljoner (Stegmark, 2016, s. 21), så var det ingen ambisjon om å øke verken antall bataljoner eller mengden materiell utover det som allerede var besluttet, bortsett fra nytt bærbart system (Regeringen; Prop. 2014/15:109 (2015), s. 15, 75; Regeringen; Prop. 2020/21:30 (2020), s. 30, 76).

Om det er anskaffet tilstrekkelig mengde Patriot-materiell kan derfor bare bestemmes av hva det blir satt til å beskytte. Som vi også lærte i del to kan langtrekkende systemer dekke store områder på grunn av sin lange rekkevidde, men samtidig blir disse områdene mindre og mindre jo vanskeligere det er å ta ned trusselen. Og her er CM og BM de vanskeligste truslene. Derfor kan et langtrekkende luftvernsystem på tross av formidabel rekkevidde på saktegående fly tross alt bare beskytte små punkter og objekter når det gjelder høyhastighets- eller lavtflygende innkommende missiler (SOU 2018:7, 2018, s. 98). Dessuten hadde alt regjeringen antydnet hva som ble oppdraget til Patriot-batteriene - «flygbaserna, Stockholm och Gotland» (Försvarsberedningen; Ds. 2014:20 (2014), s. 126).

Studien «Försvarsmaktens långsiktiga materielbehov» viste denne beregning som nevnt ovenfor. Det er derfor viktig å forstå at selv om langtrekkende på papiret rekker langt så er det trusselens beskaffenhet som bestemmer hvor stort område som kan forsvares, og hvor mange punkter som kan beskyttes, samt at særlig TBM er vanskelig (SOU 2018:7, 2018, s. 97-98). I dette perspektivet er det lett å være enig i at det aldri blir nok luftvernmateriell, og desto viktigere er det å prioritere bruken av det luftvernet en har tilgjengelig. En skal også huske at Patriot-systemet lett kan tilpasses det oppdraget det blir satt til ved å variere antall sensorer og effektorer (Department of the Army, 2020, s. (s7-5)). Det er altså sammenhengen mellom antall oppdrag, tilgjengelig materiell, trusselens beskaffenhet og klok bra av de systemene en har som bestemmer hva som er nok mengde luftvern logisk nok.

En skulle tro Patriot er et attraktivt og teknisk konkurransedyktig luftvernsystem hvis en legger antall Patriot-brukere i verdenssammenheng grunn. Sverige var den 16.nasjonen som gikk til anskaffelse, i dag står det 18 nasjoner inklusive USA på lista over brukere (Missile Defense Project, 2018). Egenskapene mot taktiske ballistiske missiler ble betraktelig bedret da PAC-3 MSE missilet ble introdusert og etter hvert erklært operativt i 2016/2017 (Army Technology, 2022; Lockheed Martin, 2022). Enkelte studier har i tillegg vist at det er små forskjeller mellom Patriot og Aster-30 i et gitt

scenario, men at begge oppfyller de forventninger man har til et langtrekkende luftvernsystem i Sveriges situasjon (Wannehag, 2017, s. 46).

Tatt i betraktning av at Sverige fikk det langtrekkende luftvernet de trengte, og at anskaffelsesprosessen var rettskaffen, så står valget av Patriot som relativt lite kontroversielt til tross for at man kunne få inntrykk av det motsatte i media. Derfor vil Patriot trolig gjøre en god jobb i den rollen Försvarsmakten vil sette det i selv om det både er kostbart og kommer i begrensede mengder.

3.3.2 Sverige på vei inn i Nato?

Når dette skrives ser det ut til at Sverige er på full fart inn i Nato, sammen med Finland. Både Sverige og Finland har gitt signaler om at de vil sende inn søknad om medlemskap, og det spekuleres i om at det kan skje allerede nå i mai dette år (Buchert, 2022). Direktør for Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI) Ulf Sverdrup, har uttalt at om så skjer er det «en av de største og mest dramatiske geopolitiske hendelsene i vår region i nyere tid.» (Sverdrup, 2022). Russland har på sin side truet med «uspesifiserte konsekvenser» (Norsk rikskringkasting (NRK), 2022). Den eventuelle ratifiseringsprosessen vil heller ikke være problemfri skal en dømme etter uttalelser fra Kroatias president Zoran Milanović som ber Sverige og Finland å avstå fra å søke (Sveen, 2022). Det kan gi Russland et lite mulighetsvindu for påvirkning av «Sveriges økonomi, politiska beslutsfattande, grundläggande fri- och rättigheter och den territoriella suvereniteten» kan bli prøvet (Säkerhetspolisen, 2022). Natos generalsekretær Jens Stoltenberg har imidlertid garantert Nato-nærvær i Østersjøen i overgangsperioden om en søknad blir sendt (SVT Nyheter, 2022).

Hva vil i så fall et svensk Nato-medlemskap ha å si i denne sammenheng? Hvordan vil det eventuelle medlemskapet innvirke på svensk forsvarsevne, på måten de gjør våpenanskaffelser på og hvordan vil svenske særtrekk synes? Og er det en BMD vi nå ser i Europa? Dette skal ikke lede til en ny studie, men til noen refleksjoner og etterbetraktninger med grunnlag fra teorikapitlet, altså luftvernets betydning, dynamikken i våpenanskaffelse og svenske sikkerhetspolitiske særtrekk, samt i de funn den kronologiske undersøkelsen allerede har gjort.

Sverige som en del av et nordisk fellesskap i Nato bør bli en bra endring. Norden har i lang tid søkt sammen blant annet gjennom Nordisk forsvarssamarbeid (Nordic Defence Cooperation, NORDEFECO) og på andre områder. Ifølge Haugevik et al. har vi sett en «en distinkt nordisk konvergens» over tid ved at de nordiske landene deler syn på hvordan man ser på utfordringer, hvem man bør samarbeide med og hvordan man skal løse disse utfordringen (2022, s. 32). Det faller også godt sammen med hvordan NORDEFECO drives i dag- av felles forståelse for sikkerhetssituasjonen i regionen, viktigheten av å møtes ofte og at det nordiske formatet kan være et komplementerende samarbeid med Nato og EU (Saxi & Friis, 2018, s. 4). Dermed ligger mulighetene åpne også om det blir et felles nordisk fellesskap innenfor Nato skulle en tro. En av mulighetene kan være en mer felles nordisk beredskap, både på forsyningssiden og krigsberedskapssiden uttaler forskningsdirektør Mikael Wigell i en debatt (Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI), 2022). Den nordiske konvergensen vil derfor etter all sannsynlighet ikke vil avta under Nato-paraplyen om medlemskap skulle bli et faktum. Det vil

derimot bli «et klokere Nato» uttaler seniorforsker Julie Wilhelmsen (Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI), 2022).

På samme positive måte virker det som at svensk forsvarsindustri ser på den eventuelle Nato-innmeldelsen. «Saab skulle tjäna på ett svenskt Nato-medlemskap» sier Saab-direktøren Michael Johansson i et intervju. Han peker spesielt på Tysklands opprusting og kaller det «et enormt beslut» (Augustsson, 2022), en kake det kan tenkes blir lettere å få biter av innenfor en utenfor den nordatlantiske alliansen for Saabs del.

Vi har allerede sett at ballistisk missilforsvar (BMD) motiveres av spredningen av langtrekkende våpen som øker trusselen mot militære styrker og befolkning i det euroatlantiske området (Försvarsberedningen; Ds. 2013:33 (2013), s. 78). I skrivende stund har vi naturligvis notert at Sverige skaffet seg langtrekkende luftvern, men det har også mange andre europeiske land gjort eller er i ferd med å gjøre det. I Finland startet prosessen med anskaffelse i 2020 og det står nå igjen med to israelske tilbydere i sin prosess (Ministry of Defence, 2022). Tyskland planlegger å gå for et enda mer langtrekkende system og ser på israelske Arrow-3 (Sprenger & Frantzman, 2022). Polen, Romania og Sveits har alt anskaffet eller tegnet kontrakt på Patriot (Missile Defense Project, 2017a; Shaikh, 2018, 2021). Det kan derfor se ut som det er en BMD-trend i Europa. Og som vi ser er det hovedsakelig snakk om israelske og amerikanske systemer som blir kjøpt. Eneste kjente unntaket i denne kategorien er Tyrkias kjøp av russiske S-400 i 2019 (Missile Defense Project, 2017b), med det bråket det medførte. Den svenske anskaffelsen av Patriot står derfor ikke fram som noe særskilt svensk. Derimot ser en at langtrekkende luftvern er viktig for forsvarsevnen i de fleste land, og at mange skaffer seg enten israelske eller amerikanske systemer. Som en kuriositet er det eneste kjente salget av Aster30 SAMP/T gjort til Singapore, og ble gjort i 2017 (Missile Defense Project, 2021).

Et kort skråblikk på Norge sier noe om hvor stor og vanskelig en slik beslutning er for en småstat, og kanskje noe om dets allianseforhold. Christian Bugge Hjorts overskrift i hans kronikk fra 20.april i år virker å være beskrivende for Norges luftvern-anskaffelsesstatus akkurat nå: ««Alle» snakker om luftvern, men «ingen» gjør noe med det» (Hjort, 2022). Alt i 2016 besluttet faktisk regjeringen anskaffelse av nytt langtrekkende luftvern, en anskaffelse som skulle gjennomføres i perioden 2021–2024 (Regjeringen; Prop. 151 S (2015–2016), s. 64). Men fire år senere ble den «skjøvet fram i tid» som det heter: «Investeringsmidler til langtrekkende luftvern er planlagt fra etter 2028» (Regjeringen; Prop. 14 S (2020–2021), s. 96). To forsvarssjefer har framholdt luftvern som sin høyeste prioritet (Mostue, 2020), og den siste sa senest nå i lys av Ukrainakrigen at «vi har sett at luftvern er helt vesentlig» (Gangeskar, 2022). Fra forskningshold er det også ettertrykkelig framholdt at luftvern er en av sårbarhetene i dagens forsvarsstruktur (Skjelland et al., 2022, s. 3). «Luftvernet er

underdimensjonert» hevder forskerne ved Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) (2022, s. 44). Det kan bare spekuleres i hva årsakene til at langtrekkende luftvern ikke prioriteres raskere er. Antagelig er kostnadsspørsmålet sentralt, men også andre saker med større politisk profitt kan ha vært prioritert. Eksempelvis flystasjoners bruk og ikke bruk i nord vært en opphetet debatt i Norge (se f.eks. (Børresen, 2021; Sjøberg, 2021)), og stridsvogner til Hæren (Bentzrød, 2022) er noe Norge bare «må» ha. Det kan derfor se ut til at det langtrekkende luftvernet til Norge fortsatt lar vente på seg på tross av alle anbefalinger og sikkerhetspolitiske tegn. Heldigvis ser det ut til at noen har skjønnet problematikken når en kan lese i lederen i Dagens Næringsliv at: «hvis det er slik at milliardene til nye stridsvogner gjør at Forsvaret ikke har råd til å skaffe nødvendig luftvern, så bør noen tenke om igjen» (Dagens Næringsliv (DN), 2022). Den siste spekulasjonen kan jo også være at Norge vurderer forsvarsgarantien fra Nato som så god at det tillater seg å ta den kalkulerte risikoen det er å utsette anskaffelsen av langtrekkende luftvern.

I forhold til spørsmålet om våpenanskaffelser er ledd i småstaters strategi for å tilegne seg sikkerhet fra stormakter, i dette tilfellet USA, så er det vanskelig å fastslå. Her ser vi kanskje begge deler – Finland som velger mellom to israelske systemer, og Romania og Sveits som gikk for Patriot. For å få svaret på om anskaffelsen faktisk brukes som strategi for å kjøpe sikkerhet fra større stater, så må man derfor gå inn i hver enkelt anskaffelse og vurdere det der. Det våpenanskaffelser derimot kan indikerer er statens konseptuelle tanke og strategiske tanke. Finland ser ut til å følge kapasitets- og effekt-basert linje. Litt enkelt sagt så velger de det systemet som gir mest luftvern for pengene. I Sveriges tilfelle ser det nesten motsatt ut hvor anskaffelsen av Patriot tilsynelatende skjedde uten kravspesifikasjoner. Likevel kan en ikke stille dette til doms for om det er en del av småstat-strategien eller ikke. Slik Jonsson & Dalsjö sammenligner Sverige og Finlands luftvernløsninger er det kanskje heller forskjellig konseptuell tenkning om forsvar en ser (2020, s. 19).

Hva skjer så med Sveriges særtrekk om å stadig nærme seg USA på tross av alliansefrihet? Ja det åpenbare er jo at det ikke vil være alliansefritt lenger. Men vil det nærme seg mer eller mindre, og hva vil i så fall være poenget med det være? Kanskje vil vi se begge deler, at det nærmer seg på noen områder og holder avstand på andre. At Østersjøregionen er viktig for både Nato/USA er allerede slått fast. Og siden Sverige ligger så strategisk plassert i denne med sin basestruktur og etter hvert revitaliserte forsvarsevne så bør det være et fortrinn som både Sverige og Nato utnytter. Muligens vil vi se økt svensk lederskap i øvelser og operasjoner her både til lands-, vanns- og i luften. Spesielt siden Sverige anses så integrert i Nato samarbeidet allerede skulle en tro det faller naturlig at Sverige også leder og legger til rette for større øvelser her slik Norge gjør med sine vinterøvelser, på norsk ofte kalt «Nato-øvelser».

På den andre siden kan det hende Sverige kan være en frisk motkraft internt i Nato. Som vi så av «debatten» mellom Tormod Heier og Karsten Friis rundt Sveriges rolle i deltagelser i internasjonale operasjoner, så mente Heier at Sverige var «dypt involvert i vestlig koalisjonskrigføring» mens Friis argumenterte for at påstanden var unyansert og at deltagelsene derimot var «stabiliseringsoperasjoner med FN-mandat» (Friis, 2021, s. 169). Selv i Libya deltok Sverige i bakgrunnen mente Friis. At Sverige førte og fortsatt fører en sterk FN-politikk, og integrerer denne i sine utenriks-, sikkerhets- og utviklingspolitikk er det ingen tvil om (Linde, 2019; Regeringen; Prop. 1998/99:74 (1999), s. 47). Dette har dessuten vært en stabil svensk linje langt tilbake i tid (Hellquist & Lundholm, 2021). At Sverige også vil tone denne linjen i et eventuelt Nato-medlemskap er derfor høyst trolig. Det er derfor ganske sikkert at Sverige også vil påvirke Nato fra innsiden på samme måte hvis de blir medlemmer. I hvor stor grad det vil skje skal ikke sies, men argumentet støttes av sjefsforsker Bjørn Olav Knutsen som uttaler: «Med finsk og svensk Nato-medlemskap, som kan bli aktuelt hurtigere enn det mange av oss antok for bare kort tid siden, vil vi havne i en situasjon der disse får en større innflytelse i Nato enn Norge som har mer enn 72 år med medlemskap i Nato å vise til.» (Knutsen, 2022). Det er muligens dette poenget Wilhelmsen også er inne på når hun mener at et svensk medlemskap vil bidra til «et klokere Nato» (Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI), 2022).

4 Konklusjon

Avhandlingen har undersøkt hvorfor Sverige valgte å anskaffe Patriot. Grunnlaget og rammeverket for oppgaven med luftvernets betydning, dynamikken i våpenanskaffelser og særtrekk i svensk sikkerhetspolitikk tilsa at luftvern var en viktig del av Sveriges forsvar. Det å ha et langtrekkende luftvernsystem var viktigere enn hvilket system det skulle være. Våpenanskaffelser blir vurdert helhetlig, men også motivert av trusselvurderingen. Svensk anskaffelsesstrategi tilsa kjøp av «hyllevare» med mindre det var snakk om svenske «essensielle sikkerhetsinteresser» [VSI], noe luftvern ikke var. Våpenanskaffelser spesielle dynamikk tilsa videre at kjøpet av Patriot kunne være et ledd i en svensk «småstat-strategi» for å komme nærmere USA, slik særtrekk i svensk sikkerhetspolitikk også indikerte at Sverige ønsket.

Den kronologiske gjennomgangen av beslutningsprosessen viste at Sverige valgte Patriot fordi anskaffelsen av langtrekkende luftvern både var en nødvendighet for svensk forsvarsevne, hadde vært det i lang tid, og at ingenting hindret dem i å anskaffe et amerikansk luftvernsystem. Anskaffelsen ble motivert til å skje raskt etter annekteringen av Krim i 2014. Ikke som en direkte følge av utplasseringer av kryssermissiler og taktiske ballistiske missiler i Kaliningrad, som dessuten trolig skjedde tidligere, men ble hastet av den sikkerhetspolitiske endringen som i sin tur fikk fart på anskaffelsesprosessen. Å la være å erstatte det gamle langtrekkende luftvernsystemet var aldri et alternativ. Svenskene kjøpte dermed det beste systemet som for dem var tilgjengelig på dette tidspunktet, underforstått at Patriot både var et «combat-proven» og ikke minst et leveransesikkert våpensystem, noe de også vektla. Anskaffelsen bidrar etter all sannsynlighet til en nærmere tilknytning mellom Sverige og USA, men kjøpet kan ikke sies å ha blitt brukt som et middel i seg selv for å styrke båndene mellom landene. Dette fordi verken Sveriges alliansefrihet eller anskaffelsesstrategi stod i veien for at Patriot kunne velges.

Hypotesene for avhandlingen var at a) Sverige brukte anskaffelsen av Patriot til å knytte USA nærmere til seg, b) luftvern er et grunnelement i ethvert forsvar som det er vanskelig å være uten, og c) våpenanskaffelser er styrt av trusselen og plutselige endringer i sikkerhetssituasjonen. Hypotese a. er dermed delvis falsifisert fordi motivasjonen for anskaffelsen av Patriot ikke primært var en sterkere tilknytning til USA, men økt forsvarsevne for det svenske forsvaret. Hypotese b. er bekreftet selv om man ikke med bastant tone kan si at luftvern er viktige i alle lands forsvar. Det er imidlertid vanskelig å se for seg en moderne forsvarsmakt uten luftvern, som enten må iverksette et urealistisk omfang av passive tiltak, eller stole blindt på annen sikkerhetsgaranti[st] for å sikre egen overlevelse. Hypotese c. er delvis bekreftet fordi endret sikkerhetssituasjon hadde mye å si for tidspunktet

anskaffelsen skulle skje på, men den nye trusselvurderingen var likevel ikke førende for anskaffelsen annet enn at det hastet. Den plutselige kontekstuelle endringen influerte derfor sterkt i avgjørelsen om å endelig starte denne våpenanskaffelsen.

Det er ikke mulig å teoretisk generalisere eller avdekke kausale mekanismer og prosesser med denne studien. Variabler og funn i den kronologiske undersøkelse indikerte hvordan Sverige tenkte og gjorde rundt anskaffelsen av Patriot som sitt nye langtrekkende luftvern, men man kan ikke slå fast at den ene årsaken vil føre til en lignende virkning neste gang. En kan derfor ikke si så mye om hvordan Sverige vil gjøre sin neste store våpenanskaffelse, hvilke avveininger som da tas eller hva som vektes i dem. Derimot taler avhandlingen for at alle større våpenanskaffelser bør studeres hver for seg og fra gang til gang. I tillegg til kunnskap om våpenanskaffelser, gir den også kunnskap om svenske sikkerhetspolitiske særtrekk, langtrekkende luftvern og Patriot som kan være verdifull for fremtiden.

Hvis Sverige nå går inn i Nato så er det mulig å tenke seg at det bidrar til enda mer frihet i de undersøkte variablene luftvern, våpenanskaffelser og svenske særtrekk. Luftvernet vil ikke bare være viktig for Sverige, men for alle allierte operasjoner i regionen. Og slutten på over 200 år med alliansefrihet vil lette begrensninger den før hadde årsak i. Slik vil Sverige trolig spille en enda viktigere i Østersjøregionen enn før. Selv om det er godt militært integrert i dag kan det sikkert bli enda mer sømløst på flere nivå, med eksempelvis felles operasjonsledelse, felles krypto og lik kommandostruktur. Magnus Christiansson fra Försvarshögskolan pekte på det samme om Sveriges eventuelle framtid i Nato; 1) Sverige må bli i stand til å bli hjulpet [være integrert og ha forsvarsevne], 2) Gi «et solidaritets-signal» om nærvær i Baltikum [ta føring?] (Folk och Försvar, 2022). Kanskje ser vi derfor Sverige ta en operasjonell lederrolle i regionen om noen år, hvis de nå tar «det lille, men store steget» om å søke medlemskap i alliansen.

Et fortsatt uavklart forhold i denne undersøkelsen er hvorvidt anskaffelsen av Patriot skjedde etter kravspesifikasjoner eller kostnadsrammer, og på hvilket grunnlag Aster30 egentlig konkurrerte. Større våpenanskaffelser er som regel styrt på kostnad, kapasitet, mengde eller leveransetid. FMV hadde trolig også et sett krav, ønsker og spesifikasjoner å forholde seg til som sannsynligvis var utarbeidet av Försvarsmakten. Men disse har vi ikke sett debattert i offentligheten på samme måte som i andre tilfeller av sammenlignbare anskaffelser. Vi så det i Finland med sitt kapasitetsbevisst forhold til våpenanskaffelser (Hägglom, 2021), vi så det i Norge som gikk for F-35 og argumenterte med at gode gjenkjøpsavtaler avgjorde valget, mens det transatlantiske båndet trolig trakk mer enn man ville si (Ringsmose, 2012). Hvis det finnes «en favoritt» når våpenanskaffelsen starter, hvor avgjørende er favorittens «forsprang» på det endelige valget?

Litteraturliste

- Andrén, N. (1996). *Maktbalans och alliansfrihet : svensk utrikespolitik under 1900-talet*. Norstedts juridik.
- Army Technology. (2022, 14 March 2022). *Patriot Missile Long-Range Air-Defence System*. Army Technology. <https://www.army-technology.com/projects/patriot/>
- Augustsson, T. (2022, 2022-04-11). Saabchefen: Ja till Nato ställer oss på insidan. *Svenska Dagbladet (SvD)*. <https://www.svd.se/a/Kzmyq6/saabs-vd-ser-inga-nackdelar-med-nato>
- Bailes, A. J. K. (2012). The Nordic Countries from War to Cold War – and Today. *Scandinavian Journal of History*, 37(2), 156-163. <https://doi.org/10.1080/03468755.2012.665665>
- Bentzrød, S. B. (2022, 28. januar). Sveinung Berg Bentzrød. *Aftenposten*. <https://www.aftenposten.no/norge/i/a7k9eE/helt-noedvendig-aa-kjoepe-disse-stridsvognene>
- Beran, T. & Cohen, M. (2020). *Analys av luftvärnets indirekta stridseffekt* (FOI-R--4818--SE). Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI). <https://www.foi.se/rapportsammanfattning?reportNo=FOI-R--4818--SE>
- Bowers, I. (2018). Small State Deterrence in the Contemporary World. I. Forsvarets høgskole.
- Buchert, P. (2022, 27.4.2022). Baddat för Natoansökan i mitten av maj. *Hufvudstadsbladet (HBL)*. https://www.hbl.fi/artikel/baddat-for-natoansokan-i-mitten-av-maj/?fbclid=IwAR0_OsHepyqLpG1almu7M7wFTgYUpA_KSW1_ND4oXHWiDu14CZZu4fiSxfs
- Børresen, J. (2021, 20.10.21). Beslutningen om Evenes flystasjon er en himmelropende dumhet. *Aftenposten*. <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/wOn9V4/beslutningen-om-evenes-flystasjon-er-en-himmelropende-dumhet>
- Chivvis, C. S., Cohen, R. S., Frederick, B., Hamilton, D. S., Larrabee, F. S. & Lin, B. (2016). NATO's Northeastern Flank - Emerging Opportunities for Engagement. I.
- Clausewitz, C. v., Holm-Hansen, L. & Børresen, J. (Red.). (2020). *Om krigen*. Solumbokvennen Vidarforlaget.
- Colby, E. & Solomon, J. (2015). Facing Russia: Conventional Defence and Deterrence in Europe. *Survival*, 57(6), 21-50. <https://doi.org/10.1080/00396338.2015.1116146>
- Dagens Næringsliv (DN). (2022, TIRSDAG 19. APRIL). Norge trenger luftvern. *Dagens Næringsliv (DN)*. <https://www.dn.no/leder/forsvar/luftvern/vapen/dn-mener-norge-trenger-luftvern/2-1-1202587>
- Dahl, A.-S. (2021). Back to the Future: Nordefco's First Decade and Prospects for the Next. *Scandinavian Journal of Military Studies*, 4(1), 172-183. <https://doi.org/10.31374/sjms.85>
- Dalsjö, R. (2010). Från neutralitet till solidaritet: Omgestaltningen av Sveriges säkerhetspolitik efter det kalla kriget. *Svensk säkerhetspolitik i Europa och världen*. Stockholm: Norstedts juridik, 61-80.
- Dalsjö, R. (2014). The hidden rationality of Sweden's policy of neutrality during the Cold War. *Cold War History*, 14(2), 175-194. <https://doi.org/10.1080/14682745.2013.765865>
- Dalsjö, R. (2017). *Fem dimensioner av tröskelförsvar* (FOI-R--4458--SE). Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI). <https://www.foi.se/rapportsammanfattning?reportNo=FOI-R--4458--SE>
- Dalsjö, R. (2019). Sweden and its deterrence deficit: Quick to react, yet slow to act. I(1 utg., Bd. 1, s. 93-109). Routledge.

-
- Dalsjö, R. & Jonsson, M. (2021). More than Decorative, Less than Decisive: Russian A2/AD Capabilities and NATO. *Survival*, 63(5), 169-190. <https://doi.org/10.1080/00396338.2021.1982204>
- Denscombe, M. (2017). *The good research guide: For small-scale social research projects* ((6. utg.). utg.). Maidenhead: Open University Press/McGraw-Hill.
- Department of the Army. (2020). *Field Manual (FM) 3-01 U.S. Army Air and Missile Defense Operations*. U.S. Army. https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/ARN31339-FM_3-01-000-WEB-1.pdf
- Eggen, K.-A. (2021). Russia's strategy towards the Nordic region: Tracing continuity and change. *Journal of Strategic Studies*, 1-42. <https://doi.org/10.1080/01402390.2021.1873781>
- Ehn, L. (2021, 24 juni 2021 kl: 10.05). *Luftvärnet får världens mest avancerade luftvärnsrobot*. Försvarmakten. <https://www.forsvarsmakten.se/sv/aktuellt/2021/06/luftvarnet-far-varldens-mest-avancerade-luftvarnsrobot/>
- Expressen. (2017, 8 nov 2017). Yes! Helt rätt av Sverige att köpa Patriotrobotar. *Expressen*. <https://www.expressen.se/ledare/yes-helt-ratt-av-sverige-att-kopa-patriotrobotar/>
- Fashola, K. (2020). *Five Types of International Cooperation for Missile Defense*. JSTOR.
- Folk och Försvar. (2022, 10. mai 2022). *På tröskeln till en allians - Vad hade ett svenskt Nato-medlemskap inneburit?* [Debate]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=ynMVwiFKc_o&t=1858s
- Forsvaret. (2018). *Forsvarets doktrine for luftoperasjoner*. Forsvarets høgskole.
- Friis, K. (2021). Militæraktivisme: Uklare definisjoner og politisk slagside. *Internasjonal politikk*, 79(2), 166-172. <https://doi.org/10.23865/intpol.v79.3088>
- Försvarets materielverk (FMV). (2021a). *Luftvernssystem 103 - Patriot*. <https://www.fmv.se/projekt/luftvarnssystem-103/>
- Försvarets materielverk (FMV). (2021b). *Procurement*. <https://www.fmv.se/english/procurement/>
- Försvarsberedningen; Ds. 1999:55 (1999). *Europas säkerhet - Sveriges försvar*. Försvarsdepartementet. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/departementsserien-och-promemorior/1999/09/ds-199955/>
- Försvarsberedningen; Ds. 2004:30 (2004). *Försvar för en ny tid*. Försvarsdepartementet. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/departementsserien-och-promemorior/2004/06/ds-200430/>
- Försvarsberedningen; Ds. 2008:48 (2008). *Försvar i användning*. Försvarsdepartementet. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/departementsserien-och-promemorior/2008/06/ds-200848/>
- Försvarsberedningen; Ds. 2013:33 (2013). *Vägval i en globaliserad värld*. Försvarsdepartementet. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/departementsserien-och-promemorior/2013/05/ds-201333/>
- Försvarsberedningen; Ds. 2014:20 (2014). *Försvaret av Sverige - Starkare försvar för en osäker tid*. Försvarsdepartementet. <https://www.regeringen.se/contentassets/7f2ab5930a3c49c38f4ade73eca07475/forsvaret-av-sverige---starkare-forsvar-for-en-osaker-tid>
- Försvarmakten. (2005). *Doktrin för luftoperationer (DLuftO)*. Försvarmakten.
- Försvarmakten. (2016). *Militärstrategisk doktrin – MSD 16*. Försvarmakten. <https://www.forsvarsmakten.se/siteassets/4-om-myndigheten/dokumentfiler/doktriner/militarstrategisk-doktrin-2016-ny.pdf>
- Försvarmakten. (2021a, 17 december 2021 kl: 12.10). *Luftvärnssystem 103 Patriot är nu operativt*. Försvarmakten. <https://www.forsvarsmakten.se/sv/aktuellt/2021/12/luftvarnssystem-103-patriot-ar-nu-operativt/>
- Försvarmakten. (2021b, 18 november 2021 kl: 19.08). *Ny epok inledd för det svenska luftvärnet*.
- Gangeskar, D. (2022, 5. mai 2022). *Styrker norsk luftvern - her gjennomføres den første skarpskytingen*. TV2. <https://www.tv2.no/a/14764657/>

-
- Hartley, K. (2007). Chapter 33 The Arms Industry, Procurement and Industrial Policies. I T. Sandler & K. Hartley (Red.), *Handbook of Defense Economics* (Bd. 2, s. 1139-1176). Elsevier.
[https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S1574-0013\(06\)02033-3](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S1574-0013(06)02033-3)
- Haugevik, K., Svendsen, Ø., Creutz, K., Olesen, M. R. & Lundborg, A. (2022). *Security debates and partnership choices in the Nordic states: From differentiation to alignment* (Rapport [1 / 2022]). Norwegian Institute of International Affairs (NUPI).
https://www.nupi.no/nupi_eng/Publications/CRISTin-Pub/Security-debates-and-partnership-choices-in-the-Nordic-states-From-differentiation-to-alignment
- Heier, T. (2020). Hvordan kan vi forstå skandinavisk militæraktivisme? *Internasjonal politikk*, 78(3), 387-396.
- Hellquist, E. & Lundholm, K. T. (2021). *National Defence and International Military Missions – The Swedish Armed Forces at home and abroad 1958–2020* (FOI-R--5060--SE). Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI). <https://www.foi.se/report-summary?reportNo=FOI-R--5060--SE>
- Hjort, C. B. (2022, 20. april 2022). «Alle» snakker om luftvern, men «ingen» gjør noe med det. Norges forsvarsforening. https://www.forsvarsforeningen.no/nyheter/alle-snakker-om-luftvern-men-ingen-gjor-noe-med-det/?fbclid=IwAR2lop02f5iGZDTitvKnwomvGY71gEJAG-OR0hI_C4tYda-1R5IaRBQsJfQ
- Hultqvist, P. (2014, Nr 1, Mars). Försvara Sverige i Sverige är viktigast. *VÅRT FÖRSVAR - Oberoende tidskrift sedan 1890*, s. 22-24.
- Hultqvist, P. (2019). "Total Defense" - an Interview with Swedish Minister of Defense Peter Hultqvist. *PRISM*, 8(2), 146-150. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26803236>
- Hägglblom, R. (2021, 27 maj 2021). *Finlands stridsflygupp handling*. Kungl Krigsveteskapsakademien. <https://kkv.se/finlands-stridsflygupp handling/>
- Högkvarteret. (2021, 16 mars 2021). *Luftvärnet på Gotland blir starkare*. Forsvarsmakten. <https://www.forsvarsmakten.se/sv/aktuellt/2021/03/luftvarnet-pa-gotland-blir-starkare/>
- Haaland, T. L. & Holtsmark, S. G. (2022, 23. april). Hvorfor Russland frykter Nato. *Verdens gang*. <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/28xxKa/hvorfor-russland-frykter-nato>
- Jacobsen, D. I. (2015). *Hvordan gjennomføre undersøkelser?: innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (3. utg.) (3. utgave. utg.). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Johannessen, L. E. F., Rafoss, T. W. & Rasmussen, E. B. (2018). *Hvordan bruke teori? Nyttige verktøy i kvalitativ analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Joint Publication (JP) 3-01. (2018). *Countering Air and Missile Threats*. Joint Publication 3-01. https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp3_01.pdf
- Jonsson, D. K., Ingemarsdotter, J., Johansson, B., Rossbach, N. H., Wedebrand, C. & Eriksson, C. (2019). *Civilt försvar i gråzon*. FOI.
- Jonsson, M. & Dalsjö, R. (2020). *Beyond Bursting Bubbles – Understanding the Full Spectrum of the Russian A2/AD Threat and Identifying Strategies for Counteraction* (FOI-R--4991--SE). Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI). <https://www.foi.se/rapportsammanfattning?reportNo=FOI-R--4991--SE>
- Jönsson, S. (2016). Luftvärnet – tillbaka till framtiden. *Inträdesanförande i KKrVA avd III*. Hentet 16 mars, fra <http://docplayer.se/107252211-Luftvarnet-tillbaka-till-framtiden.html>
- KahnPedersen. (2019). *Doing Business in the Swedish Defence Sector*. I A. K. Pedersen (Red.). https://kahnpedersen.se/wp-content/uploads/2019/06/Doing-Business-in-the-Swedish-Defence-Sector_2019.pdf
- Knutsen, B. O. (2022). Norge søker stabilitet – selv når verden endrer seg. *Forsvarets forskningsinstitutt (FFI)*. https://www.ffi.no/aktuelt/blogg/norge-soker-stabilitet--selv-nar-verden-endrer-seg?fbclid=IwAR0pPLCsTGFbUXkV6ldkrbn_xBz8shfH9-4PpzFr9-BLLyVj80VE1mZK6l4

-
- Konstitutionsutskottets betänkande 2017/18:KU20 (2018). *Granskningsbetänkande, 2.8 Inköp av ett luftvärnssystem*. Riksdagen. <https://data.riksdagen.se/fil/A6F21609-F12C-414C-998A-CF839055CAE4>
- KU-anmälan 2010/11:10 (050-387-2011/12) av Peter Hultqvist (S). (2011). *Ministerstyre av Försvarsdepartementet* (Dnr 050-387-2011/12). Försvarsdepartementet. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/ku-anmalan/ministerstyre-av-forsvarsdepartementet_GYA129CE15
- KU-anmälan 2017/18:21 & Dnr. 784-2017/18 (2017). *Hemställan om att KU ska granska regeringens beslut om att köpa in luftvärnssystemet Patriot*. Försvarsdepartementet. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/ku-anmalan/regeringens-beslut-om-inkop-av-luftvarnssystemet_H5A1dnr784
- Kurc, C. (2012). *The Role of Culture and Politics in Arms Procurement*.
- Kämpe, M. K. M. (2021). Sverige: en sterkere militærmakt i framtiden? *Folk og forsvar*. <https://folkogforsvar.no/sverige-en-sterkere-militaermakt-i-framtiden/>
- Linde, A. (2019). *Tal av utrikesminister Ann Linde vid FN-förbundets seminarium med anledning av FN-dagen 2019*. Utrikesdepartementet. Regeringskansliet. <https://www.regeringen.se/tal/20192/10/tal-av-utrikesminister-ann-linde-vid-fn-forbundets-seminarium-med-anledning-av-fn-dagen-2019/>
- Lockheed Martin. (2022, 2022.01.01). *PAC-3 MSE Overview*. Lockheed Martin. https://www.lockheedmartin.com/content/dam/lockheed-martin/mfc/documents/pac-3/2022-01-05_LM_PAC-3_MSE_Overview.pdf
- Lundmark, M. (2017, December 10). The Patriot act - Sweden choice of medium range air defence. *Defense & Industries*. <https://www.frstrategie.org/en/publications/defense-et-industries/patriot-act-sweden-choice-medium-range-air-defence-2017>
- Lundmark, M. (2019). The Swedish defence industry: Drawn between globalization and the domestic pendulum of doctrine and governance. I *The Economics of the Global Defence Industry* (s. 290-311). Routledge.
- Lövgren, C. (2008, 13 juni 2013). *Eldenhet 23 levererad till Försvarsmakten*. www.forsvarsmakten.se.
- Matlary, J. H. (2018). Conclusions. I J. H. Matlary (Red.), *Hard Power in Hard Times: Can Europe Act Strategically?* (s. 271-283). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-76514-3_11
- Mawdsley, J. (2008). European Union Armaments Policy: Options for Small States? *European Security*, 17(2-3), 367-385. <https://doi.org/10.1080/09662830802525923>
- Ministry of Defence. (2022, March 5, 2022). *Progress in building high-altitude capability of Finnish air defence*. Finnish Ministry of Defence. https://www.defmin.fi/en/topical/press_releases_and_news/progress_in_building_high-altitude_capability_of_finnish_air_defence.12510.news#626f9c8b
- Missile Defense Project. (2017a, November 30, 2017). *Romania Makes Patriot Acquisition Official*. Center for Strategic and International Studies, Missile Threat. <https://missilethreat.csis.org/romania-sign-offer-letter-making-patriot-sale-official/>
- Missile Defense Project. (2017b, September 12, 2017). *Turkey and Russia Sign Deal for S-400 Purchase*. Center for Strategic and International Studies, Missile Threat. <https://missilethreat.csis.org/turkey-russia-sign-deal-s-400-purchase/>
- Missile Defense Project. (2018, March 24, 2022). *Patriot*. Center for Strategic and International Studies, Missile Threat. <https://missilethreat.csis.org/system/patriot/>
- Missile Defense Project. (2021, July 15, 2021). *Sol-Air Moyenne Portée/Terrestre (SAMP/T)*. Center for Strategic and International Studies, Missile Threat. <https://missilethreat.csis.org/defsys/samp-t/>
- Mosher, D. (2000). Understanding the Extraordinary Cost of Missile Defense. (December). https://www.rand.org/natsec_area/products/missiledefense.html

-
- Mostue, A. V. (2020, 16. oktober 2020). Kristoffersens konkrete klage: Vil ha langtrekkende presisjonsvåpen. *Forsvarets forum*. <https://forsvaretsforum.no/forsvarssjef-langtidsplanen-soldatnytt/kristoffersens-konkrete-klage-vil-ha-langtrekkende-presisjonsvapen/165575>
- Møller, J. E. (2019). *Forsvarssamarbeid mellom Norge, Sverige og Finland – også i krise og konflikt?* (IFS Insights;2/2019). Institutt for forsvarsstudier. <https://fhs.brage.unit.no/fhs-xmlui/handle/11250/2614399>
- NATO. (2021, February). NATO's Enhanced Forward Presence. I. NATO. https://shape.nato.int/resources/site16187/General/factsheets/factsheet_efp_2021.pdf
- NATO. (2022, 11.05.2022). *AIR AND MISSILE DEFENCE*. North Atlantic Treaty Organization <https://www.nspa.nato.int/about/life-cycle-management/air-and-missile-defence>
- Nordenman, M. (2016). Enhancing the US-Swedish Defense Relationship. *Issue Brief, Atlantic Council*, 2.
- Norsk rikskringkasting (NRK). (2022, 15. april 2022). Russland med nye advarsler mot svensk og finsk Nato-medlemskap. *Norsk rikskringkasting (NRK)*,. <https://www.nrk.no/nyheter/russland-med-nye-advarsler-mot-svensk-og-finsk-nato-medlemskap-1.15933450>
- Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI). (2022, 21. april 2022). *Europas sikkerhet og krigen i Ukraina – nordiske perspektiver* [Debate]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=-TyBb65Bji0>
- Olsson, P. (2021). *Väsentliga säkerhetsintressen (VSI) – tolkning, problematisering och förslag på åtgärd* (FOI Memo 7556). Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI). <https://www.foi.se/rapportsammanfattning?reportNo=FOI%20Memo%207556>
- Petersson, M. (2012). Sweden and the Scandinavian Defence Dilemma. *Scandinavian Journal of History*, 37(2), 221-229. <https://doi.org/10.1080/03468755.2012.667311>
- Petersson, M. (2020). Research Handbook on the Arms Trade. I *Small state survival strategies and the arms trade*. Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/https://doi.org/10.4337/9781789900996.00012>
- Plamondon, A. (2010). *The politics of procurement: Military acquisition in Canada and the Sea King helicopter*. UBC Press.
- Powner, L. C. (2015). *Empirical research and writing: A political science student's practical guide*. Thousand Oaks: CQ Press/SAGE.
- Preiholt, F. (2018). *En världsordning att försvara - Sveriges och Norges strategiska kommunikation för en liberal världsordning* [Masteroppgave, Forsvarets høgskole]. FHS Brage. <https://fhs.brage.unit.no/fhs-xmlui/handle/11250/99243/discover>
- Prop. 2008/09:140 (2009). *Ett användbart försvar*. Forsvarsdepartementet. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2009/03/200809140/>
- Regeringen; Prop. 1998/99:74 (1999). *Förändrad omvärld - omdanat försvar*. Forsvarsdepartementet. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/1999/03/prop.-19989974/>
- Regeringen; Prop. 1999/2000:30 (1999). *Det nya försvaret*. Forsvarsdepartementet. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/det-nya-forsvaret_GN0330
- Regeringen; Prop. 2004/05:5 (2004). *Vårt framtida försvar*. Forsvarsdepartementet. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/vart-framtida-forsvar_GS035
- Regeringen; Prop. 2008/09:140 (2009). *Ett användbart försvar*. Forsvarsdepartementet. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2009/03/200809140/>
- Regeringen; Prop. 2012/13:1 (2013). *Budgetpropositionen för 2013*. Finansdepartementet. <https://www.regeringen.se/49bb19/contentassets/5d29304417da4cd8ae098aeb0aeef057/utgiftsomrade-6-forsvar-och-samhallets-krisberedskap>
- Regeringen; Prop. 2014/15:109 (2015). *Försvarspolitisk inriktning – Sveriges försvar 2016–2020*. Forsvarsdepartementet. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2015/04/prop.-201415109/>

-
- Regeringen; Prop. 2020/21:1 (2021). *Budgetpropositionen för 2021*. Finansdepartementet. <https://www.regeringen.se/49bb19/contentassets/5d29304417da4cd8ae098aeb0aef057/utgiftsomrade-6-forsvar-och-samhallets-krisberedskap>
- Regeringen; Prop. 2020/21:30 (2020). *Totalförsvaret 2021–2025*. Forsvarsdepartementet. <https://www.regeringen.se/4a965d/globalassets/regeringen/dokument/forsvarsdepartementet/forsvarsproposition-2021-2025/totalforsvaret-2021-2025-prop.-20202130.pdf>
- Regeringen; Prop. 14 S (2020–2021). *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren*. Forsvarsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-14-s-20202021/id2770783/>
- Regeringen; Prop. 151 S (2015–2016). *Kampkraft og bærekraft – Langtidsplan for forsvarssektoren*. Forsvarsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-151-s-20152016/id2504884/?ch=1>
- Riksdagen. (2022). *Konstitutionsutskottet*. www.riksdagen.se. Hentet 26.04.2022 fra <https://www.riksdagen.se/sv/utskotten-eu-namnden/konstitutionsutskottet/>
- Ringsmose, J. (2012). Investing in fighters and alliances: Norway, Denmark, and the bumpy road to the Joint Strike Fighter. *International Journal*, 68(1), 93-110. <http://www.jstor.org/stable/42704962>
- Salonius-Pasternak, C. (2020). Friends with (some) benefits: how non-allied Sweden and Finland view long-range conventional precision strike. *The Nonproliferation Review*, 1-19. <https://doi.org/10.1080/10736700.2020.1810888>
- Saxi, H. L. & Friis, K. (2018). *After Crimea. The future of Nordic Defence Cooperation* (NUPI Policy Brief;6/2018). Norsk utenrikspolitisk institutt. <https://fhs.brage.unit.no/fhs-xmlui/handle/11250/2593726>
- Schelling, T. C. (2008). *Arms and influence : with a new preface and afterword*. Yale University.
- Scherp, J. (2020, 19 MAJ). *Den svenska modellen har rötter i 1700-talet*. Kvartal. <https://kvartal.se/artiklar/den-svenska-modellen-har-rotter-i-1700-talet/>
- Shaikh, S. (2018, March 28, 2018). *Poland Signs \$4.75 Billion Patriot Missile and IBCS Deal*. Center for Strategic and International Studies, Missile Threat. <https://missilethreat.csis.org/poland-signs-4-75-billion-patriot-missile-deal/>
- Shaikh, S. (2021, June 30, 2021). *Switzerland to Acquire Patriot Missile Defense*. Center for Strategic and International Studies, Missile Threat. <https://missilethreat.csis.org/switzerland-to-acquire-patriot-missile-defense/>
- Shlapak, D. A. (2017). *Deterring Russian Aggression in the Baltic States: What it Takes to Win*. RAND Corporation. <https://doi.org/10.7249/CT467>
- Shlapak, D. A. & Johnson, M. (2016). *Reinforcing Deterrence on NATO's Eastern Flank: Wargaming the Defense of the Baltics*. RAND Corporation. <https://doi.org/10.7249/RR1253>
- Singh, R. P. (1998). *Arms Procurement Decision Making Volume I: China, India, Israel, Japan, South Korea and Thailand*. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI).
- Sjöstrand, C. M. (2019, 23 januari 2019 kl: 10.03). *Nygammalt luftvärn ska skydda armébrigaderna. Forsvarsmakten*. <https://www.forsvarsmakten.se/sv/aktuellt/2019/01/nygammalt-luftvarn-ska-skydda-arnebrigaderna/>
- Skjelland, E., Berg-Knutsen, E., Arnfinnsson, B., Diesen, S., Glærum, S., Guttelvik, M. S., Kvalvik, S., Mørkved, T., Olsen, K. E., Sellevåg, S. R., Sendstad, C., Strand, K. R. & Voldhaug, J. E. (2022). *Forsvarsanalysen 2022* (22/00659). Forsvarets forskningsinstitutt (FFI). <https://www.ffi.no/publikasjoner/arkiv/forsvarsanalysen-2022>
- Skriftlig fråga 2015/16:949 (2016). *Övning med Patriotsystemet i Sverige. Skriftlig fråga 2015/16:949 av Hans Wallmark (M)*. . Forsvarsdepartementet. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/skriftlig-fraga/ovning-med-patriotsystemet-i-sverige_H311949
- Solli, P. E. & Wilhelmsen, C. W. (2022). *Luftforsvaret, quo vadis?* www.stratagem.no, (05.APR.2022). <https://www.stratagem.no/luftforsvaret-quo-vadis/>

-
- SOU 2016:57 (2016). *Säkerhet i ny tid*. Utriksdepartementet.
https://www.regeringen.se/contentassets/dc054ef38cde47dabf5aadf63dcab469/sou-2016_57.pdf
- SOU 2018:7. (2018). *Försvarsmaktens långsiktiga materielbehov*. Försvarsdepartementet.
<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2018/02/sou-20187/>
- Sprenger, S. & Frantzman, S. J. (2022, Apr 6). *German Air Force banks on Israel's Arrow-3 for national missile shield*. <https://www.defensenews.com/global/europe/2022/04/06/german-air-force-banks-on-israels-arrow-3-for-national-missile-shield/>
- Stegmark, M. (2016). *Luftvärnet 2000 - 2015 - En del av Sveriges luftförsvar?* [Försvarshögskolan]. fhs.diva-portal.org. <http://fhs.diva-portal.org/smash/get/diva2:1072211/FULLTEXT01.pdf>
- Store norske leksikon (SNL). (2022, Hentet 9. mai 2022). Luftvern. I. <https://snl.no/luftvern>
- Suchman, M. C. & Eyre, D. P. (1992). Military Procurement as Rational Myth: Notes on the Social Construction of Weapons Proliferation. *Sociological Forum*, 7(1), 137-161.
<http://www.jstor.org/stable/684356>
- Sveen, F. (2022, 27. apr. 2022). President om Sverige og Finlands Nato-flørt: – Et farlig eventyr. *ABC nyheter*. <https://www.abcnyheter.no/nyheter/verden/2022/04/27/195842163/president-om-sverige-og-finlands-nato-flort-et-farlig-eventyr>
- Sverdrup, U. (2022, 19.04.22). Kronikk: Norden i Nato. *Dagens næringsliv (DN)*.
<https://www.dn.no/globalt/nato/finland/sauli-niinisto/kronikk-norden-i-nato/2-1-1202720>
- SVT Nyheter. (2022, 5 MAJ 2022). Stoltenberg: Ökad närvaro av Nato runt Sverige och Östersjön om Sverige ansöker. SVT. <https://www.svt.se/nyheter/utrikes/stoltenberg-okad-narvaro-av-nato-runt-sverige-och-ostersjon-om-sverige-ansoker>
- Säkerhetspolisen. (2022, 2022-04-27). *Ökad vaksamhet mot påverkan*. Säkerhetspolisen.
<https://www.sakerhetspolisen.se/ovrigt/pressrum/aktuellt/aktuellt/2022-04-27-okad-vaksamhet-mot-paverkan.html>
- Søberg, A. (2021, 06.11.21). Politikerne vil bruke milliarder på å flytte Andøya flystasjon til Evenes, men ingen vil fortelle hvorfor. *Nettavisen*. <https://www.nettavisen.no/norsk-debatt/politikerne-vil-bruke-milliarder-pa-a-flytte-andoya-flystasjon-til-evenes-men-ingen-vil-fortelle-hvorfor/o/5-95-332988>
- SAAB. (2000, 13 JULI 2000). *Försvarsmakten beställer RBS 23 BAMSE*. www.saab.se.
<https://www.saab.com/sv/newsroom/press-releases/2000/forsvarsmakten-bestaller-rbs-23-bamse>
- Tidningarnas Telegrambyrå (TT). (2017a, 2017-11-10 07:14). Sverige köper max fyra Patriot-enheter från USA. *NyTeknik*. <https://www.nyteknik.se/samhalle/sverige-koper-max-fyra-patriot-enheter-fran-usa-6882803>
- Tidningarnas Telegrambyrå (TT). (2017b, 2017-11-08 07:14). Sverige satsar miljarder på köp av luftvärnssystem. *NyTeknik*. <https://www.nyteknik.se/samhalle/sverige-satsar-miljarder-pa-kop-av-luftvarnssystem-6882314>
- Tolgfors, S. (2010). *Tal. Folk och Försvars rikskonferens i Sälen 17 januari 2010. Den svenska solidaritetsförklaringen*. Försvarsdepartementet.
<https://web.archive.org/web/20150508162651/http://www.regeringen.se/sb/d/9497/a/138094>
- Tolgfors, S. (2021). *Sveriges säkerhetspolitiska doktrin: Från neutralitet på väg mot Natooption* (Publicerad 22 februari, 2021). Frivärld. <https://frivarld.se/wp-content/uploads/2021/02/Sveriges-sa%CC%88kerhetspolitiska-doktrin.pdf>
- Tracz, K. & Oksanen, Patrik (Programleder). (2021, 22.2.2021). Vad är Sveriges säkerhetspolitiska doktrin? [Audio podkast episode]. I *Säkerhetsrådet podcast - Frivärld*. P.-F. Oksanen.
<https://shows.acast.com/sakerhetsradet/episodes/vad-ar-sveriges-sakerhetspolitiska-doktrin>

-
- Wannehag, J. (2017). *Nytt luftvärnssystem för Sverige – Patriot eller Aster SAMP/T?* [Självständigt arbete i Militärteknik (15 hp), Försvarshögskolan]. <http://fhs.diva-portal.org/smash/get/diva2:1120812/FULLTEXT01.pdf>
- Wieslander, A. (2021). "The Hultqvist doctrine"—Swedish security and defence policy after the Russian annexation of Crimea. *Defence Studies*.
<https://doi.org/10.1080/14702436.2021.1955619>
- Ydén, K., Berndtsson, J. & Petersson, M. (2019). Sweden and the issue of NATO membership: exploring a public opinion paradox. *Defence Studies*, 19(1), 1-18.
<https://doi.org/10.1080/14702436.2019.1568192>